

СТЕНОГРАФСКИ ДНЕВНИЦИ

НА

XXII-ТО ОБИКНОВЕНО НАРОДНО СЪБРАНИЕ

II РЕДОВНА СЕСИЯ

Брой 66

София, сбота, 6 априль

1929 г.

75. заседание

Петък, 5 априль 1929 година

(Открито отъ подпредседателя А. Христовъ, въ 3 ч. 55 м.)

Председателстващъ А. Христовъ: (Звъни) Понеже при-
сътствуватъ нужното число народни представители, обя-
вявамъ заседанието за открито.

(Отъ заседанието отсъствуватъ следнитъ народни пред-
ставители: Еминъ Агушевъ, Ставри Андреевъ, Никола
Аретовъ, Христо Баралиевъ, Рангелъ Барбанаковъ, Милко
Бечевъ, Борисъ Наковъ Божковъ, Илия Бояджийски, Гри-
горъ Василевъ, Добри Витановъ, Вълчо Даскаловъ Въл-
човъ, Петъръ Гаговъ, Стойчо Георгиевъ, Георги Губидъл-
никовъ, Димитъръ Дерлипански, Добри Димитровъ, Дими-
търъ Дрънски, д-ръ Цвѣтанъ Дяковъ, Борисъ Евтимовъ,
Борисъ Ецовъ, д-ръ Димо Желъзовъ, Димитъръ Жостовъ,
Савчо Ивановъ, Димитъръ Икономовъ, Георги Илиевъ,
Христо Калфовъ, Панайотъ Тинчевъ Калчевъ, Трифонъ
Капитановъ, Левъ Кацковъ, Боню Колевъ, Еню Колевъ, Тома
Константиновъ, Иванъ Куртевъ, Стоянъ Кърловъ, Коста
Лулчевъ, Александъръ Малиновъ, Добри Даневъ Манасиевъ,
Христо Мановъ, Калоянъ, Маноловъ, Йосифъ Марулевъ,
Тончо Мечкарски, д-ръ Кънчо Милановъ, Кара-Али Муста-
фовъ, Никола Мушановъ, Владимиръ Начевъ, Емануалъ
Начевъ, Досю Негенцовъ, Иванъ Петровъ Недѣлковъ, Ди-
митъръ Нейковъ, д-ръ Борисъ Николовъ, Димитъръ п. Ни-
коловъ, Иванъ х. Николовъ, Петко Палиевъ, Малинъ Паневъ,
Аврамъ Стояновъ Петровъ, Иванъ Петровъ, Димитъръ Пе-
шевъ, Проданъ Поповъ, Александъръ Радоловъ, Христо
Рашковъ, Николай Савовъ, Георги Симеоновъ, Никола
Стамболиевъ, Таско Стойковъ, Цено Табаковъ, Борисъ
Толевъ, Желю Тончевъ, Ангелъ Узуновъ, Александъръ
Хитриловъ, Методи Храновъ, Иванъ Христовъ, Тома Ян-
чевъ Христовъ, Кръстю п. Цвѣтковъ, Петъръ Цуцумановъ,
Теню Янъзовъ, Илия Януловъ и Иванъ п. Янчевъ)

Съобщавамъ на Събранието, че председателството е раз-
решило отпускъ на следнитъ народни представители:

На г. Григоръ Василевъ — 1 день;

На г. Величко Кознички — 2 дни;

На г. Кръстю Пастуховъ — 2 дни;

На г. Цено Табаковъ — 2 дни;

На г. Александъръ Хитриловъ — 1 день;

На г. Александъръ Радоловъ — 1 день и

На г. Калоянъ Маноловъ — 4 дни;

Освенъ това, следва да се разреши отпускъ отъ Събра-
нието на следнитъ народни представители:

На г. Борисъ Наковъ Божковъ — 6 дни;

На г. Стефанъ Стефановъ — 7 дни и

На г. Малинъ Паневъ — 1 день.

Който сѣ съгласни да имъ се разреши исканиятъ от-
пускъ, моля, да вдигнатъ рѣка. Мнозинство, Събранието
приема.

Пристъпваме къмъ първата точка отъ дневния редъ
въвнѣ четене бюджетопроекта за разходитъ по Министер-
ството на народното просвѣщение за 1929/1930 финансова
година — продължение разискванията.

Има думата народниятъ представител г. Никола Ан-
дреевъ.

Н. Андреевъ (р): (Отъ трибуната) Г. г. народни пред-
ставители! Бюджетопроектътъ на Министерството на на-
родното просвѣщение би могълъ да се използва много
добре, за да се направи единъ изчерпателенъ прегледъ на
нашата образователна политика, на оная политика, която
вече четвъртъ вѣкъ се следва системно у насъ, както и да
се начертаятъ новитъ пѣтища, които би трѣбвало да бѣ-
датъ усвоени за бѣдещето развитие на нашето учебно
дѣло. Дали трѣбва да продължимъ да даваме предимство
на общото образование у насъ, или би трѣбвало да дадемъ
предимство на професионалното образование, това е единъ
голямъ въпросъ, който занимава понастоящемъ мѣрдави-
нитъ срѣди на управлението и би трѣбвало да се даде въз-
можностъ да се занимають съ него и училищнитъ срѣди
въобще.

Вториятъ въпросъ, който се слага за разрешение, е,
каква насока трѣбва да вземе девическото образование у
насъ и на какви основи трѣбва да се сложи, съ огледъ на
какви цели трѣбва да се организира.

Сѣщо така е отъ значение за момента, за епохата, въ
която живѣемъ и въпросътъ, трѣбва ли да бѣдатъ насърд-
чавани чуждитъ, иновѣрни и инородни училища у насъ,
каква роля играють тѣ въ нашата страна, какво отражение
имать върху нашия общественъ животъ и върху нашето
национално развитие?

Другъ голѣмъ въпросъ, който може да бѣде обсъж-
данъ, когато се разглежда бюджетопроектътъ на Минис-
терството на народното просвѣщение, е: какъвъ дѣлъ трѣбва
да заеме възпитанието въ нашето образователно дѣло,
доколко нашитъ училища спиратъ своето внимание и проя-
вяватъ деятельность за едно издигане възпитанието на на-
шата младежъ; дали то трѣбва да остане така слабо за-
стъпено въ училищата въ сравнение съ общото образо-
вание, което се дава на младежъта, и доколко трѣбва да
бѣде засиленъ религиозниятъ елементъ и националниятъ
елементъ въ възпитанието на младежъта и т. н. Всички тия
въпроси, които могатъ да бѣдатъ разглеждани и обсъж-
дани при бюджетопроекта на Министерството на народ-
ното просвѣщение, азъ смѣтамъ, че въ настоящия моментъ,
за една систематика въ работата, за една експедитивностъ въ
парламентарнитъ разисквания, могатъ да бѣдатъ отложени,
защото предстои въ скоро време да разгледаме единъ за-
конопроектъ, който ще направи една реорганизация, така
да кажа, на нашето учебно дѣло. Това е законопроектътъ
за измѣнение и допълнение на закона за народното просвѣ-
щение, за който отъ дълго време се говори и за който
г. министърътъ на просвѣщението не е престаналъ да ни
увѣрява, че се работи усилено, за да може въ скоро време
да бѣде поднесенъ на разглеждане въ Народното събрание.
Тогава именно, когато ще разгледаме този законопроектъ,
ние бихме могли да се спремъ и да направимъ изчерпате-
ленъ прегледъ както на досегашното развитие на нашето
учебно дѣло, така и на перспективитъ за неговото бѣ-
деще. Засега, намирамъ, че е време да се направи едно
предупреждение, да се отпрати една настоятелна покана

към г. министра на народното просвещение и към неговите сътрудници в министерството, щото най-после да се обяви този законопроект на обществото, да се обявят неговите основни положения, ония основни промени, които има да се прокарат в нашата образователна система, в нашето училищно дѣло, та да станат достояние на нашето общество, на нашите училищни сѣди, на учителските съюзи и дружества, за да могат тѣ да разполагат съ достатъчно време да ги обсъждат, да кажат своята компетентна и авторитетна дума, да направят своите бележки, за да могат да бъдат повече полезни съ своето сътрудничество при изготвянето на новия законопроект.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Андреевъ! Въ последния учебен съветъ сѣ разисквани всички тия въпроси и сѣ взети съответни решения. Учебниятъ съветъ се занима по мое предложение: първо, съ правилника за народните сѣдни училища; второ, съ правилника за зрѣлостенъ изпитъ при народните сѣдни училища, и трето, съ закона за изменение и допълнение на нѣкои членове отъ закона за народното просвещение. Освенъ това, въ връзка съ третата точка отъ дневния редъ сѣ разгледани още и следните въпроси: а) ревизия на програмата за сѣдните училища въ връзка съ въпроса за поставяне известни практически цели на прогимназията; б) характеръ и цели на девическото сѣдно образование у насъ; в) сѣдното образование въобще въ връзка съ непълните гимназии и г) повишаване образователния цензъ на учителитѣ за първоначалните училища. Така че тия въпроси — повечето отъ които ще бъдатъ обектъ на законодателство въ предстоящата сесия — сѣ били обектъ на разискване въ учебния съветъ, дето, както знаете, сѣ представени всички професионални съюзи и дето сѣ застъпени доста организации, които се интересуватъ отъ тия въпроси.

Н. Андреевъ (р): Отдѣлни въпроси, както г. министрътъ обяснява, сѣ били изнесени и подложени на обсъждане.

Министъръ Н. Найденовъ: Това сѣ по-главните въпроси, които ще бъдатъ предметъ на законопроекта.

Н. Андреевъ (р): Все пакъ едно по-пълно, по-цѣлостно запознаване на общественото мнение, на учителските сѣди е необходимо да се направи, когато ще има да се върши основенъ прегледъ на нашето учебно дѣло.

Министъръ Н. Найденовъ: Учителските сѣди сѣ представени въ учебния съветъ.

Н. Андреевъ (р): Азъ говоря за учителските дружества и съюзи. Тая практика е следвана отъ нѣколко години и отъ други ведомства, напр., отъ Министерството на правосъдието. Измѣненията на закона за гражданското сѣдопроизводство и закона за адвокатитѣ бѣха поднесени на обсъждане въ Сѣдийския съюзъ и Адвокатския съюзъ и тѣ бѣха изчерпателно разгледани въ сѣдата на тия съюзи. Дадохъ се мнения, направиха се критики и по такъвъ начинъ се създаде единъ законъ по-съвършенъ, по-задоволителенъ въ всѣко отношение, отколкото ако тия измѣнения бѣха минали незабелязано и набързо, безъ да имъ се даде широка гласностъ всрѣдъ обществото. Ако Министерството на правосъдието следва тая практика при съставяне на законопроекти, които нѣматъ едно прѣко въздействие върху обществения животъ, които нѣматъ дълбоко отражение върху общественитѣ интереси, колко повече тая практика би трѣбвало да следва Министерството на просвѣтата, когато има да ресорганизира нашето учебно дѣло, нашата учебна система.

Азъ днесъ ще се задоволя само да направя една характеристика на бюджетопоекта на Министерството на народното просвещение, такъвъ, какъвто ни се позная, а всички останали въпроси, които сѣ свързани съ учебното дѣло, смѣтамъ, че е умѣстно да бъдатъ разгледани и обсъдени при разглеждането на очаквания законопроектъ, когато бѣдъ внесень въ Народното събрание.

Г. г. народни представители! Бюджетопоектътъ на Министерството на народното просвещение е много вѣренъ изразителъ, много вѣренъ показалецъ за настроенията, които съществуватъ въ дадена управляюща партия. Бюджетопоектътъ на Министерството на народното просвещение най-добре може да изрази очая тенденция, оная политика, която се усвоява отъ дадено правителство и се

следва въ даденъ периодъ отъ време. Отъ това дали кредититѣ за народната просвѣта се увеличаватъ системно, или се намаляватъ системно, или стоятъ на една точка на замръзване, ще съдимъ дали имаме една политика напредничава, дали имаме политика назадначава, или имаме една политика на общественъ и културенъ застои. Да се повишаватъ кредититѣ за народната просвѣта, това значи да се издига културата на нашия народъ, това значи да се създаватъ условия за единъ културенъ и стопански подемъ въ нашата страна, това значи да имаме едно духовно издигане на масата, на обществото, и едно благосъстояние на народна маса. Да намаляваме кредититѣ за народното образование, да намаляваме кредититѣ за народното просвещение, това значи да отиваме къмъ една духовна нищета и къмъ една материална беднота. Безсъмнено една по-образована, по-културна личностъ може да бѣде по-способна, по-срѣчна, по-похватна въ нейната разнообразна стопанска дейностъ и, следователно, такава една стопанска дейностъ ще бѣде по-плодотворна.

Каква е, прочее, просвѣтната политика, която се регистрира отъ нѣколко години насамъ отъ управлението на Демократическия съговоръ? Безъ да искамъ съ тази констатация, която ще направя, да бѣда неприятенъ комуто и да било, да дразня когото и да било, азъ съмъ длъженъ, съобразно моето убеждение, което имамъ, да бѣда искренъ и да заявя открито: това е политика, ако не на културенъ повратъ, най-малко на единъ културенъ застои; това не е политика на напредничава, на една бизспирно вървяща напредъ просвѣтена демокрация.

Като се спремъ най-напредъ на факта, какво при поемането властѣта отъ Демократическия съговоръ стана едно масово уволнение на учители, близо 5 хиляди души, . . .

С. Савовъ (д. ср): И вие бѣхте тогава вътре, въ управлението.

Н. Андреевъ (р): . . . като преминемъ по-нататкъ къмъ закона, съ който се направи първото измѣнение на закона за народното просвещение преди две години, съ който законъ се прехвърли, . . .

Министъръ Н. Найденовъ: Откъде взехте тази цифра 5.000?

Н. Андреевъ (р): Тя е такава.

Министъръ Н. Найденовъ: Твърдите ли, че е такава?

Н. Андреевъ (р): . . . материалната тежестъ по издръжката на непълните сѣдни училища въ страната, така нареченитѣ реалки, отъ държавата върху окръжитѣ и общинитѣ, съ което се злоупоставиха тѣзи реалки, съ което се злоупоставиха и родителитѣ на учащите се, съ което чисто и просто се затърни възможността да следватъ въ тѣзи непълни сѣдни училища синоветѣ на нашия народъ, живущи въ провинцията, въ малките градове, отъ тѣзи два факти — масовото уволнение на учители и прехвърляне издръжката на непълните сѣдни училища отъ държавата върху окръжитѣ и общинитѣ — ние изваждаме категоричното заключение, че има единъ повратъ въ учебното дѣло у насъ.

Ако разгледаме и обсъдимъ бюджета за 1928/1929 г. и бюджетопоекта за 1929/1930 г., ние дохождаме до заключение малко по-благоприятно за управляющата партия, което може да се резюмира съ думитѣ: политика на културенъ застои, защото кредититѣ за вещественитѣ разходи сѣ намалени, а кредититѣ за личния съставъ нѣматъ почти никакво увеличение.

За да потвърдя тая своя мисълъ, че ние сме при една политика на културенъ застои, азъ ще разгледамъ вещественитѣ разходи по бюджета на просвѣщенieto. Вещественитѣ разходи сѣ именно, които могатъ да ни дадатъ най-вѣрна иллюстрация на политиката, която се прескарва отъ дадено управление, отъ дадено министерство. Вещественитѣ разходи и въ Министерството на народното просвещение могатъ да покажатъ съ безпогрѣшностъ тенденциитѣ, които се следватъ въ нашето учебно дѣло.

Като разгледаме глава III, веществени разходи за сѣдните училища и учителскитѣ институти, ние ще видимъ, какво този кредитъ се намалява съ 4¹/₂ милиона лева кръгло.

Кое е сѣдното образование, г. г. народни представители, какво е неговото значение? Това е образованието,

което дава интелигентния кадър въ една страна; това е образованието, което дава колорит и говори за степента на образоваността на народа ни. Средното образование е предверието, за да се встъпи въ живота, то дава първата ориентация на младежа, който го завършва, за да може той да избере своята бъдеща кариера и да може да прояви едно нормално съществуване по-нататък. На средното образование въ чужбина се гледа като на нещо, което е необходимо за всяка индивид. Средното образование, което дава приблизително ония общи познания, които дават нашите средни училища, въ чужбина се счита като образование, което дава минималните познания, за да може един индивид да се ориентира въ живота, да се самообразова и да намери средства и способи за своята издръжка и за издръжката на семейството си. Въ по-цивилизованите държави и народи, въ западните демокрации, на средното образование се гледа като на една необходимост. И тази мисъл за необходимост, за задължителност на средното образование я изрази един голъм представител на политическата демокрация на Запад, един просвѣтенъ управникъ на цивилизована Франция, какъвто е Ерио, бившъ министъръ на народното просвѣщение, на 25 септември 1927 г. при гласуване бюджета на народното просвѣщение съ думите: „Безплатното средно образование за Франция е една национална необходимост“. У насъ обратно се действува, обратенъ път се следва: вмѣсто да се стремимъ да отидемъ постепенно къмъ една задължителност на средното образование, да дадемъ възможност то да бъде добито отъ колкото се може по-широкъ кръгъ отъ нашия народъ, ние съ систематичното намаляване на кредититъ, и особено на кредититъ за вещевени разходи, правимъ това средно образование да бъде достояние колкото се може на все по-малкъ и по-малкъ кръгъ отъ народа; сиречь, вмѣсто да бъде задължително това образование, ние го правимъ достъпно само за децата на по-заможнитъ среди отъ нашето общество, а недостъпно за децата на широкитъ народни маси.

По отношение на университетското образование каква политика се следва? Отъ много среди на управляващата партия открито се заявява, че университетското образование трѣбва да бъде ограничено. И като отражение, като резултатъ на това мнение, ние виждаме, че университетското образование търпи едно ограничение въ новия бюджетъ. Въ глава VII има едно намаление на вещевенитъ разходи за нашия Университетъ съ около 12 милиона лева. Докато миналата година съ били предвидени вещевени разходи за Университета 32 милиона лева, тази година съ предвидени 20 милиона лева, сиречь, намалени съ съ 12 милиона лева. А университетското образование е онова, което стои най-горе, което е най-високо. Ако цялото образование бихме могли фигуративно да го сравнимъ съ единъ храмъ на просвѣтата, Университетътъ заема предното мѣсто, олтара въ този храмъ, тамъ служатъ избранитъ жреци на научната мисълъ, тамъ, въ сътрудничество съ своитъ питомци, студентитъ, тѣ проявяватъ една научна деятелност, чрезъ която се мжчатъ да дадатъ по-голѣма данъ, да внесатъ по-голѣмъ приносъ въ съкровищницата на общочовѣшката научна мисълъ. Съ намалението на вещевенитъ разходи за Университета не се създаватъ условия за едно нормално и системно развитие на нашето университетско дѣло да върви все по-напредъ. Напр., типично е онова съкращение, оная икономия отъ 700.000 л., която се реализира отъ параграфа за купуване книги за библиотекитъ на отдѣлнитъ факултети.

Министъръ Н. Найденовъ: Тамъ нѣма никакво съкращение.

Н. Андреевъ (р): Миналата година кредитътъ е билъ 1.700.000 л., а тази година се предвижда 1.000.000 л.

Министъръ Н. Найденовъ: Ще бъдатъ попълнени до размѣра на тази година. Тази декларация Ви правя. Тѣй че, недейте прави заключения на тази база. Ще бъдатъ попълнени.

Н. Андреевъ (р): Когато разгледаме и другитъ параграфи за вещевени разходи...

Министъръ Н. Найденовъ: Сѣщото е съ всички съкращения по вещевенитъ разходи.

Н. Андреевъ (р): Въ глава XI помощитъ сѣ съ едно намаление отъ 8.000.000 л. Въ буква в на сѣщата глава, за

разни разходи, има едно намаление отъ 2.000.000 л. Тия обяснения, които дава г. министъръ Найденовъ, азъ ги вземамъ предъ видъ. Но въ всѣки случай констатациитъ, които правя въз основа на цифренитъ данни въ бюджета, сѣ върни. Това намаление, безъ съмнение, не може да се обясни нито съ задоволенитъ вещевени и материални нужди, покщяница, помагала и учебни пособия на нашитъ средни и висши училища, нито съ посвѣтияване цената на тия материали. Всички знаемъ, че нашитъ учебни заведения, и основни, и средни, и висши, страдатъ отъ голѣма липса на достатъчни помѣщения, на покщяница, на здрави училищни пособия. Всички знаемъ, отъ друга страна, че посвѣпяването у насъ расте. Напр., за една година, отъ декември 1927 г. до декември 1928 г., има едно посвѣпяване съ 10%. Следователно, тия съкращения не могатъ да се обяснятъ нито съ това, че нуждитъ сѣ задоволени и затова не е нужно засага да се предвиди кредитъ въ такива размѣри, въ каквито е билъ предвиденъ миналата година, нито съ това, че нма посвѣпяване на материалитъ. Колкото и да е неприятно това, колкото и да държа смѣтка за думитъ, които каза преди малко г. министърътъ — че всички вещевени разходи ще бъдатъ повинени до размѣра на миналата година — все пакъ отъ цифритъ въ бюджета, особено за вещевенитъ разходи, може да се заключи, че се върви по единъ пътъ на съкращения на разходите за учебното дѣло, по единъ пътъ, който мѣри да ограничи културнитъ стремехи на нашия народъ.

Вториятъ важенъ въпросъ, който трѣбва да бъде изнесенъ тукъ, когато обсъждаме бюджетопрокта на Министерството на народното просвѣщение, това е въпросътъ за материалното положение на нашето учителство. Г. Нейковъ направи вчера известни констатации за материалното положение на нашия учител, които не само азъ, но и г. министърътъ на народната просвѣта не може да отрече и не ги е отричалъ. Вѣрно е, обаче, че ще трѣбва да държимъ смѣтка за затрудненото състояние на нашата държава, за нейнитъ слаби приходни източници и за нейнитъ колосални външни задължения. Все пакъ, когато сравнимъ учителскитъ заплати съ заплатитъ на служителитъ по другитъ ведомства ще дойдемъ до заключение, че държавата нееднаково третира учителитъ и служителитъ по просвѣтното ведомство, и служителитъ по другитъ държавни ведомства. И днесъ нашитъ учители отъ основнитъ до най-високо стоящитъ, и особено учителитъ въ основнитъ училища, сѣ оставатъ слабо възнаградени. Въ сравнение съ служителитъ въ всички останали ведомства учителството е най-слабо възнаградено. Ако направимъ едно малко сравнение между заплатитъ на служащитъ по администрацията и полицията и между заплатитъ на учителитъ отъ среднитъ учебни заведения — защото за заплатитъ на основнитъ учители достатъчно вече се говори, съзна се крайната нужда отъ едно минимално увеличение на тѣхнитъ заплати и вече едно недостатъчно повишение на заплатата имъ се направи отъ бюджетарната комисиия — ако, казвамъ, направимъ сравнение между заплатитъ на административнитъ чиновници и заплатитъ на учителитъ отъ среднитъ учебни заведения, ще видимъ каква грамадна, чудовищна разлика има между единитъ и другитъ, какво машенско, какво нееднаково отнасяне има отъ страна на държавата къмъ единитъ и къмъ другитъ служители. Единъ окръженъ управителъ, заедно съ представителнитъ, получава месечна заплата кръгло 17.000 л.

С. Савовъ (д. сг): Хайде холанъ!

Н. Андреевъ (р): Да, да. Азъ съмъ вземалъ тия цифри отъ бюджетитъ.

С. Савовъ (д. сг): Бюджетитъ сѣ налице. Защо така при казвамъ?

Н. Андреевъ (р): Единъ околийски началникъ получава кръгло 5.000 л., а единъ полицейски приставъ — кръгло 3.000 л. А какво получава единъ директоръ на едно средно учебно заведение не въ столицата и не въ последната паланка, а въ единъ градъ отъ средна степенъ. Такъвъ директоръ получава 5.600 л. месечно, а гимназиалниятъ учителъ 4.200 л., сиречь директорътъ на едно средно учебно заведение получава около $\frac{1}{3}$ отъ онова, което получава окръжниятъ управителъ, а гимназиалниятъ учителъ — по-малко отъ онова, което получава единъ околийски началникъ.

Министър Н. Найденов: Не сж върни данните Ви.

Н. Андреев (р): Заплатата пъкъ, която получава основният учител, не е повече отъ заплатата, която получава единъ полицейски стражаръ.

С. Рясковъ (д. сг): Откъде имате тѣзи данни?

Н. Андреевъ (р): Взелъ съмъ ги отъ бюджетитѣ на полицията и на Министерството на народното просвѣщение. Като ги вземете и Вие и направите сравнение, ще дойдете до това заключение. Доколкото могъ да боравя съ цифри, вадя това заключение и никога не цитирамъ тенденциозно. Бихъ желалъ и Вие да се справите съ тѣзи бюджети, за да дойдете до сѣщото заключение.

А. Пиронковъ (д. сг): Единъ окръженъ управителъ получава всичко 10.000 л. съ представителитѣ.

Министър Н. Найденов: Вие сте дѣлили на 6, а нѣ на 12.

Н. Андреевъ (р): И тази хубава! — Ако вземемъ предъ видъ образователния цензъ на единъ служителъ по администрацията и на служителя по просвѣщението, ако вземемъ предъ видъ обществената роль, общественото предназначение на единия и на другия, ще трѣбва най-малко да признаемъ, че и единиятъ и другиятъ иматъ право на едно и сѣщо възнаграждение. Безъ да искамъ да подценявамъ ценза и обществената роль на единия и другия, все пакъ тѣхното материално третиране, заплащането на труда имъ, е свършено различно, свършено нееднакво.

Повишението на заплатитѣ на основнитѣ учители, което сега се прави и то само на онѣзи учители, които иматъ 6-годишна служба и сж отъ 8 класъ нагоре, е много малко въ сравнение съ голѣмитѣ нужди, материални и духовни, които основниятъ учителъ има да задоволява. Ние считаме, че е необходимо да стане едно увеличение на заплатитѣ на всички основни учители, а не само на онѣзи, които иматъ 6-годишна служба и сж отъ 8 класъ нагоре, защото нуждитѣ на единтъ и другитѣ и службата на единтъ и на другитѣ сж едни и сѣщи. Не бива да подценяваме онѣзи, които нѣматъ 6-годишна служба, защото и тѣ иматъ сѣщата морална и обществената отговорност, каквато иматъ и учителитѣ съ повече отъ 6 прослужени години. Засега толковъ по въпроса за заплатитѣ на учителитѣ.

Натъкваме се и на другъ важенъ въпросъ, който, ако щете, трѣбва да се изтъкне на първо мѣсто. По нашата конституция, по нашия законъ за народното просвѣщение, основното образование е задължително за всички подлежащи на обучение деца у насъ. Но, за да може тази задължителностъ да бѣде проведена въ живота, да бѣде осъществена въ действителностъ, трѣбва да има редъ условия: трѣбва да има материални условия и гражданско съзнание въ родителитѣ, за да пращатъ своитѣ деца на училище, трѣбва да има съзнание у управницитѣ, които трѣбва да контролиратъ и да заставятъ всички подлежащи на обучение деца да постѣпватъ въ училищата, за да получаватъ основно образование, като направятъ възможното за набавяне достатъчно сръдства за издрѣжката на беднитѣ деца, следващи нашитѣ основни училища.

Разбира се, ние можемъ само да мечтаемъ, когато говоримъ за ония материални жертви, които би следвало да се правятъ за издрѣжката на беднитѣ деца, за облѣкло, за прехрана и т. н. — което би трѣбвало да бѣде отчасти въ тежестъ и на нашитѣ общини. Нѣкои отъ общинскитѣ съвети предвиждатъ въ своитѣ бюджети известни сръдства, кредити, макаръ и не много голѣми, за издрѣжката на трапезарии, за снабдяване съ облѣкло на бедни ученици, за покупка на помагала и т. н.

С. Савовъ (д. сг): Вие казахте, че окръжнитѣ управители получавали по 17.000 л. месечно, когато тѣ фактически получаватъ — ето бюджетопроекта, вижте — 10.000 л. и други 3.000 л. (Занася му бюджетопроекта на трибуната)

Н. Андреевъ (р): Тая работа ще провѣримъ другъ пътъ, когато обичате. Сега не ме закачайте, оставете ме да говоря. Азъ нищо повече не съмъ казалъ, освенъ това, което е писано въ бюджета.

С. Савовъ (д. сг): Вие казвате, че получавали 17.000 л.

Н. Андреевъ (р): Да, толкова е тѣхната заплата. Съ представителнитѣ пари, които имъ се даватъ, заплатата имъ възлиза на 17.200 л.

С. Савовъ (д. сг): Имате бюджета нарѣчка. Защо занимавате Камарата съ неистини?

Н. Андреевъ (р): При това тукъ не влизатъ превознитѣ сръдства, автомобилитѣ.

Едно отъ условията за осъществяването на тоя принципъ за задължителността на основното образование е да има достатъчно основни учители. Има ли у насъ предвидени кредити въ бюджета за необходимото число основни учители? — Не. Тая година имаме едно увеличение на основнитѣ учители съ около 660 души. Като имате предъ видъ, обаче, че прирѣстътъ на нашето население ежегодно е 80.000 души, следъ като се спаднатъ умрѣлитѣ и ония деца, които по едни или други прѣчки, следъ като навършатъ 8 години, нѣматъ възможностъ да постѣпватъ въ основното училище, ние ще дойдемъ до заключението, че при този годишенъ прирѣстъ на населението, ние би трѣбвало да имаме годишно едно увеличение на основния учителски персоналъ съ около 1.500 души, а не само съ 660. Ето виждате, че, за да бѣде осъщественъ въ действителностъ този конституционенъ принципъ за задължителността на основното образование, не само че не се предвиждатъ достатъчно кредити за веществени и други разходи, но не се предвиждатъ достатъчно кредити и за персоналъ, за да могатъ да се откриятъ толкова паралелки, колкото сж необходими, та да могатъ да се прибератъ въ училищата всички деца, подлежащи на задължително обучение.

Министър Н. Найденов: Споредъ Вашата смѣтка, учителитѣ трѣбва да се увеличатъ съ 1.500?

Н. Андреевъ (р): Да. По правилницитѣ и по нашитѣ закони, учителитѣ трѣбва да се увеличатъ съ толкова.

Министър Н. Найденов: Не сте проучили бюджета.

Н. Андреевъ (р): Поради това, че учителскиятъ персоналъ у насъ е недостатъчно платенъ, ние виждаме мъжкия елементъ да напуска учебното дѣло. И ние отъ редъ години наблюдаваме едно явление въ нашето учебно дѣло, което се констатира отъ всички — феминизиране на учителския персоналъ, жената да има все по-голѣмъ и по-голѣмъ достѣпъ въ учебното дѣло, да заема все по-голѣмъ и по-голѣмъ теренъ, и обратното: мъжете все повече и повече да избѣгватъ отъ учителската професия, която по-рано бѣше застъпена повече отъ мъже.

Отъ една статистика, публикувана въ в. „Училищно дѣло“ — която, вѣрвамъ, не ще бѣде оспорена и не ще бѣда упрѣки, че зле съмъ разбралъ цифровитѣ данни и зле съмъ ги използвалъ — се вижда, какво въ 1880/1881 г. ние сме имали 2.522 души учители и 322 учителки въ първоначалнитѣ училища — сир. 89% учители и 11% учителки; въ 1900/1901 г. ние сме имали 3.898 учители и 1.902 учителки — сир. 67% учители и 33% учителки; въ 1928/1929 г. имаме 6.470 учители и 7.410 учителки — сир. 47% учители и 53% учителки. Явно е, прочее, че въ първоначалнитѣ училища повече отъ половината отъ учителския персоналъ се застъпва отъ жени.

Въ прогимназиитѣ наблюдаваме сѣщото. Въ 1895/1896 г. отъ учителския персоналъ въ прогимназиитѣ 78% сж били мъже и 22% жени; въ 1928/1929 г. — 50% мъже и 50% жени.

При това положение трѣбва да си зададемъ въпроса: защо мъжътъ напуска нашето училище? Мъжътъ напуска нашето училище затова, защото днесъ учителитѣ сж слабо платени и защото тѣ могатъ да намѣрятъ по-добро възнаграждение на своя трудъ вънъ отъ учителското поприще. Жената, предъ видъ на това, че условията на живота ѝ наложиха да се хвърли стремително въ стопанския животъ, все повече и повече завладява учителското поприще.

Министър Н. Найденов: Това бѣше по-рано, сега не е така.

Н. Андреевъ (р): Тия цифри, г. министре, азъ ги взехъ отъ в. „Училищно дѣло“.

Министър Н. Найденов: Миналата година имаме 3.000 кандидати, които останаха без място. Тъзи данни, които Вие имате, са стари.

Н. Андреев (р): Друг въпрос, който аз искам да обсъдя тук преди да завърша, е въпросът за новата реформа, която се предприема с новия правилник за издаване на учебници. Въз основа на чл. 8 от закона за народното просвещение се издаде един правилник, публикуван във „Държавен вестник“, бр. 285 от 19 март т. г., по силата на който министерството създава един монопол на учебници за основните и за средните училища. На първо време този монопол е само за учебниците за основните училища. Цели се с това да се запази правото на министерството да издава учебници по всички предмети от хуманитарен характер, които засягат повече етичната страна на обучението, като, напр., за основните училища: читанка, буквар, въручение, отечественоведение, а за средните училища: история, география, литература, политическа икономика и учебникът христоматия. Министерството на народното просвещение изтъква редица съображения за този монопол.

Изтъква се на първо място нуждата да се създаде еднаквост въ методите на обучението, за да може да се контролират резултатите от една или друга метода на обучение, защото поради големия разнообразие въ методите на обучение не могли да бъдат проверени резултатите. Щло било да се създаде по такъв начин едно техническо съвършенство за учебниците, щло да се реализират икономии за народното стопанство и приходи за държавата, които министерството щло да използва за подкрепата на училищното дѣло, за строеж на училища, за подпомагане на учители и др.

Ние по начало не бихме искали да възразим против тези съображения, които се изтъкват от министерството. От своя страна, обаче, сме длъжни да направим своите резерви по отношение на тази реформа и да изтъкнем някои съображения, които ни карат да бъдем скептици спрямо нея и да не я приемаме въ днешно време.

Преди всичко ние знаем, че всяка една работа, повърена въ ръцете на държавата, се изражда въ една бюрократическа реформа, добива бюрократичен характер. Боймъ се, сир., че бюрократията, която съществува и въ Министерството на народното просвещение, ще тури своя отпечатък върху този монопол на учебниците у насъ. Има се предъ видъ онази неморална реклама, която се правеше въ миналото при набавянето на едни или други учебници по един или друг предмет. Ние не можем да отречемъ това, такава неморална реклама е съществувала. Тя, обаче, би могла да бъде избѣгната, като се заставят всички рецензатори, когато ще даватъ своите рецензии за един или друг учебникъ, да турятъ своите имена; да не бъдатъ рецензиите анонимни, а да се знае кой поема обществената отговорностъ за препоръката или неодобрието на единъ учебникъ. По такъв начинъ би могла да се избѣгне, напр., тази отрицателна страна при свободното издаване на учебниците, както беше досега и да се отстрани неморалността и рекламджийството, което съществуваше у насъ досега.

Азъ, обаче, се спирамъ и на другъ единъ въпросъ въ връзка съ тази реформа. Искамъ да засегна и формалната страна на въпроса. Този правилникъ, който е публикуванъ въ „Държавен вестникъ“ и е вече въ сила, и който постепенно ще почне да се прилага, като най-напредъ се използватъ правата за създаване учебници за основните училища, не се издаде по реда, по правилата и по формата, които предвиждатъ нашите закони. Този правилникъ, доколкото моите сведения се простиратъ, не е билъ сложенъ на обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ. Той не е билъ разгледанъ и одобренъ отъ него. Той е творчество и рожба изключително на Министерството на народното просвещение.

Министър Н. Найденов: Г. Андреев! Вие смѣтате, че Висшиятъ учебенъ съветъ трѣбва непременно да даде решение?

Н. Андреев (р): Всички важни въпроси, които се коснуватъ до учебното дѣло, всички законопроекти, всички правилници, които внасятъ такива съществени промѣни и такова важно нововъведение, каквото е монополътъ на учебниците за основните и средните училища, съгласно закона за народното просвещение трѣбва да бъдатъ пред-

варително внесени за обсъждане и одобрение отъ Висшия учебенъ съветъ.

Министър Н. Найденов: Това преди всичко не е монополъ. Вие неправилно употребявате думата монополъ. Съ този правилникъ монополъ не е въведенъ. Второ, Висшиятъ учебенъ съветъ е консултативно съвещателно тѣло, та недопитването не може да бъде нѣкаква формална грѣшка. Може да има едно съображение, за това, може да е целесъобразно да се допита, но недопитването не е формална грѣшка. Вие сте юристъ и трѣбва да правите разлика между тия нѣща.

Н. Андреев (р): Следъ всичките тия констатации, които направихъ до тукъ, азъ идвамъ до едно единствено заключение: че политиката на Демократическия съговоръ по отношение на народното просвещение, по отношение на народното образование е една политика, която мѣри да тури една граница, да постави една стегната рамка на народния стремежъ къмъ повече култура, къмъ повече образование, къмъ повече свѣтлина. Това е една политика, г. г. народни представители, не на обществено просвѣтление, не на едно издигане на общественото и гражданското съзнание, а една политика на затѣмняване на общественото съзнание, една политика консервативна. Такава една консервативна политика, която ни поставя въ единъ културенъ застой, трѣбва да срещне сдружената съпротива на цѣлата мисляща демократия у насъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Има думата народниятъ представителъ г. Димитъръ Каранешевъ.

Д. Каранешевъ (д): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Преди всичко азъ ще се спра върху нѣкои параграфи отъ бюджетопроекта на Министерството на народното просвещение, като по-нататъкъ ще премина върху ония въпроси, които смѣтамъ, че е нужно и необходимо да се разгледатъ при гласуването на тоя бюджетопроектъ.

Като сравнимъ тазгодишния бюджетопроектъ на Министерството на народното просвещение съ миналогодишния, ние ще видимъ, че тази година има едно намаление кръгло отъ 137 хиляди лева. Тазгодишниятъ бюджетопроектъ на Министерството на народното просвещение е въ размѣръ на 892 милиона лева кръгло. Съпоставенъ съ общия бюджетъ на държавата, ние ще намѣримъ, че бюджетопроектъ на народната просвѣта съставлява 12.7%. При това по-голямата частъ отъ общата сума на бюджета на Министерството на народното просвещение е предвидена за основното народно образование. Тази частъ възлиза на 646 милиона лева кръгло. Спрямо общата сума на бюджета на държавата тя съставлява 9.2%.

По-нататъкъ. Бюджетопроектъ на Министерството на войната възлиза на 1 милиардъ и 120 милиона лева; по отношение на общата сума на държавния бюджетъ тая сума представлява 16%. А предвидените въ бюджетопроекта на Министерството на желѣзниците разходи съставляватъ 14.6%.

Азъ правя тия сравнения, за да констатирамъ, че бюджетопроектъ на Министерството на народното просвещение заса въ редицата на бюджетите трето място, когато би било желателно, като се остави да се развива учебното дѣло въ своя естественъ развой, той да се увеличава така, че да заеме първо място. Тогава ние ще можемъ да кажемъ, че правимъ необходимите материални жертви за развитието на нашето учебно дѣло.

Бънъ отъ тия констатации, азъ забелязвамъ, че по нѣкои параграфи на бюджетопроекта на Министерството на народното просвещение са направени съкращения, които неминуемо ще иматъ едно лошо влияние за развитието на ония служби, за които са предвидени суми по тия параграфи. Тия параграфи са 15, 16, 17 и 20, отнасящи се до отопление и освѣтление, купуване и поправяне на покрива на опитното педагогическо училище въ Шуменъ, а така също купуване на учебни пособия и храна на пансионерите и пр.

Въ тия параграфи сумата е намалена доста много и безспорно, това ще има едно отражение доста вредно за развитието на самото учебно заведение, защото тия суми се касаятъ за храна, за облѣкло и пр. на служащия персоналъ.

Бънъ отъ това, ние виждаме едно значително намаление въ §§ 59 и 60. Касае се за вещевените разходи, за хра-

ната на болнитѣ, за набавяне облѣкло на болнитѣ и персонала въ Александровската болница. Икономия се прави тамъ, където най-малко би трѣбвало да се направи.

А. Пиронковъ (д. сг): Икономия фактически не се прави, обаче, поради факта, че бюджетътъ не може да надмине общата сума 7 милиарда, затова се предвиждатъ тия суми, които, обаче, ще бждатъ допълнени. Чл. 23 отъ закона за бюджета дава мандатъ на министра отъ икономитѣ на бюджета да допълни параграфа.

Д. Каранешевъ (д): Толкозъ по-добре, ако бжде допълненъ.

А. Пиронковъ (д. сг): Това трѣбва да се има предъ видъ. Тая работа се обясни въ бюджетарната комисия.

Д. Каранешевъ (д): Г. г. народни представители! Цитираниѣ отъ менъ параграфи ми правятъ особено впечатление и затова азъ се спрѣхъ предварително върху тѣхъ, за да мина по-нататѣкъ на моята теза и да разгледамъ онѣя въпроси, които смѣтамъ, че е необходимо да бждатъ засегнати при разглеждането на бюджета.

Но преди да пристѣпя къмъ разглеждане на моята теза, азъ ще направя една уговорка: не ща да се влущамъ да разглеждамъ голѣмия въпросъ за реорганизиране на нашето учебно дѣло, защото, както докладчикътъ заяви вчера, а така също както заяви и г. министърътъ на народната просвѣта, Народното събрание скоро ще бжде сезирано съ новъ законопроектъ за народната просвѣта, който ще има предимно за задача да разреши голѣмия въпросъ за реорганизирането на нашата учебна система. И понеже ще имаме възможностъ въ Народното събрание да се спремъ върху всички онѣзи реформи, които ще се проведатъ въ новия законопроектъ и евентуално въ новия законъ, то затова считамъ за излишно да се спирамъ сега върху тия въпроси.

Азъ ще мина направо на въпроситѣ, които, както казахъ, ни занимаватъ. Известно ви е, г. г. народни представители, че единъ отъ сѣществитѣ фактори, който има най-голѣмо значение за развитието на просвѣтното дѣло, това сѣ училищнитѣ здания, училищнитѣ помѣщения; после идатъ ученицитѣ и следъ това учителитѣ. Това сѣ тритѣ фактори, които иматъ значение за развитието на учебното дѣло.

Азъ ще се спра поотдѣлно върху тия три фактора, като почна най-напредъ отъ училищнитѣ постройки, отъ училищнитѣ здания, които сѣ най-необходими, за да може учебното дѣло да се тури правилно въ пѣтя на неговото развитие. Безъ училищни помѣщения правилно развитие на учебното дѣло не е мислимо. И, за да мога да направя моитѣ заключения по тоя въпросъ, азъ предварително ще се възползувамъ отъ една малка статистика, която ще ни покаже въ известни периоди какви сѣ били училищнитѣ сгради, какъ сѣ се развивали и въ какво положение се намиратъ, за да можемъ оттамъ да теглимъ заключение за нашето учебно дѣло, досежно училищнитѣ помѣщения.

Ще покажа нѣкои статистически данни за единъ периодъ отъ 25 години, за 1897/1898 учебна година и за 1922/1923 учебна година, за да се види какви сѣ били училищнитѣ помѣщения.

Презъ 1897/1898 учебна година ние сме имали 3.111 училища, които сѣ помѣщавали въ 3.212 отдѣлни здания, отъ които 2.928 общински, а 284 частни. Отъ 1878 до 1898 г. сѣ били построени 185 градски и 2.122 селски училища. Презъ 1922/1923 учебна година ние сме имали 4.120 училища, които сѣ помѣщавали въ 5.009 здания, отъ които 3.755 сѣ били общински, а 1.254 частни. Да видимъ колко отъ тия училища сѣ били годни за своето предназначение и колко не сѣ били. За 1923/1924 учебна година годни училища е имало 1.736, полугодни — 990, негодни — 1.185 или всичко 3.911 училища. За 1924/1925 учебна година годни училища е имало 1.774, полугодни — 980, негодни — 1.103, или всичко 3.857 училища. За 1925/1926 учебна година годни училища имало — 1.864, полугодни 959, негодни — 1.216, или всичко — 4.039 училища. Въ процентно отношение за 1923/1924 учебна година, годнитѣ училища сѣ съставлявали 45%, за 1924/1925 — 46% и за 1925/1926 г. — 46%. Полугоднитѣ за 1923/1924 учебна година сѣ съставлявали 25%, за 1924/1925 г. — 25%, за 1925/1926 г. — 24%. За сѣжитѣ години негоднитѣ училища сѣ съставлявали съответно 30%, 29%, 30%.

Мене ми прави впечатление едно подраздѣление на училищата — кварване на едно ново понятие за училищата,

именно „полугодни училища“ — което въ сѣщностъ се прави, за да се намали броятъ на негоднитѣ училища. Класирането на тия училища на едно срдѣно мѣсто между годнитѣ и негоднитѣ училища е съвършено неумѣстно. Оня, който е наливкалъ въ такива полугодни училища, е видѣлъ, че тѣ въ сѣщностъ сѣ негодни училища — по-натѣкъ азъ ще се спра върху това и ще кажа защо. Ако и тия училища туримъ въ числото на негоднитѣ, което ще бжде много справедливо, тогава ще имаме следния процентъ на негоднитѣ училища за казанитѣ години: за 1923/1924 г. — 55%, за 1924/1925 г. — 54%, и за 1925/1926 г. — 54%.

Отъ тази статистика виждате, че повече отъ половината отъ нашитѣ училищни помѣщения сѣ негодни за целта, за която сѣ предназначени. Въ тѣхъ нѣма никакви хигиенични условия, за да може свободно и безъ всѣкаква опасностъ за здравето, децата да работятъ и да се занимаватъ съ своята наука, съ своето обучение.

Презъ 1925/1926 учебна година 96% отъ частнитѣ училищни помѣщения сѣ били негодни.

Прогимназии. Презъ 1923/1924 г., е имало годни 534 помѣщения, полугодни — 264, негодни — 388 или негоднитѣ сѣ били 32%. Презъ 1924/1925 г. годнитѣ сѣ били 538, полугоднитѣ — 301, негоднитѣ — 332 — 28%. Всичко 1.171 помѣщения презъ тая учебна година, а за предшестващата година — 1.186. Презъ учебната 1925/1926 г. е имало годни 392 помѣщения, полугодни 207, негодни 205 — 25%, или всичко училищни помѣщения 804. Ако, както въ първия случай, класираме и тукъ полугоднитѣ помѣщения въ числото на негоднитѣ, ще получимъ за учебната 1923/1924 г. негодни помѣщения 54.9%, за учебната 1924/1925 — 54.1%, а за 1925/1926 г. — 51.2%.

Тая малка статистика показва, че ние сме още много далечъ отъ да имаме училищни помѣщения, които да отговарятъ на всички хигиенични и други необходими условия за преподаване въ тѣхъ. Това се е създадо още следъ нашето освобождение и сѣ вземани мѣрки за построяване училищни помѣщения. Обаче строенето на училища е вървѣло доста мудро. Това се обяснява съ материалното състояние на нашитѣ общини. Общинитѣ сѣ били безъ всѣкакви срдѣства, тѣ сѣ били бедни. Също сѣ били бедни и окръжията. Отъ друга страна, това се дължи, може би, на липсата на хора съ инициатива въ общинитѣ, било селски, било градски. По едни или други причини, дѣлото на построяване училищни помѣщения се е движело доста бавно, доста мудро. И днесъ, следъ 50 години свободенъ животъ, ние се намираме въ положението, половината отъ нашитѣ училищни помѣщения да сѣ негодни за извършването въ тѣхъ на каквото и да е преподаване и да не могатъ да стоятъ децата въ тѣхъ безъ опасността за своето здраве. Поради тази необходимостъ отъ училищни сгради, още на 1912 г. се гласува единъ законъ за строежъ на основни народни училища, по силата на който се даде възможностъ на общинитѣ да сключатъ заеми подъ гаранцията на държавата за смѣтка на пенсионния фондъ до 20.000.000 л., който заемъ, по единъ и половина милиона лева годишно, трѣбваше да се пласира въ 15 години. Но тая сума се видѣ малка. По-после, въ 1921 г., тоя законъ се замѣни съ новъ, като се увеличи сумата отъ 20 на 120.000.000 л. Следъ това отново тая сума се увеличи на 200.000.000 л., а презъ 1924 г. се гласува законътъ за кооперативенъ строежъ на основни народни училища, споредъ който Българската народна банка отпуска, подъ гаранция на държавата, заеми на общинитѣ до 250.000.000 л. Отъ тия кредити, които сѣ били отпуснати на общинитѣ въ форма на заеми, за да си построятъ училища, презъ годинитѣ 1925, 1926 и 1927 г. сѣ били отпуснати за построяване на основни народни училища 166.850.000 л. и сѣ били построени 169 училища. Отъ 1920 до 1926 г. — за 7 години — сѣ били построени 769 нови училища, отъ които 594 първоначални, 69 прогимназиални и 106 пълни основни училища.

Г. г. народни представители! Тия кредити, които се гласуваха — както съ първия законъ въ размѣръ на 20.000.000 л., съ втория законъ отъ 1921 г. — 200.000.000 л., така и съ закона отъ 1924 г. въ размѣръ на 250.000.000 л. — не можахъ да постигнатъ целта си, не можахъ да се направятъ нуждитѣ училища въ селата и градоветѣ. Защо? Първо, защото самиятъ кредитъ не достига, за да удовлетвори всички нужди на общинитѣ, било градски, било селски, и второ, защото общинитѣ не използваха тоя кредитъ напълно, тъй като споредъ закона отъ 1921 г. и при окръжнитѣ съвети се образува тъй наречениятъ фондъ за кооперативенъ строежъ на народни училища, въ който

фондъ общинитѣ и окръжнитѣ съвети внасяха по 2% отъ редовнитѣ си приходи. Всѣка община, която иска да си построи ново училище, трѣбваше да внася въ тоя фондъ годишно дѣлове за 10.000 л. Община, която е готова да си построи училище, която има нуждитѣ материали, сключва заемъ. Обаче поради това, че нашитѣ общини сѣ бедни, че нѣматъ приходи — общинитѣ и окръжитѣ иматъ приходи само отъ врѣхнитѣ врѣху прѣжитѣ данѣци — общинитѣ не сключиха заеми, не използваха тоя фондъ. Много общини не си построиха училища, защото не можахъ да внесатъ дѣлове. Тѣ даже не можахъ да внасятъ 2% отъ своитѣ приходи, които законътъ предвижда. Така че самиятъ тоя начинъ за построяване училища на нашитѣ общини, чрезъ отпущане на тѣзи кредити, бѣ неефекасенъ.

И се поставя въпросъ: какво трѣбва да направимъ ние, за да можемъ да задоволнимъ нуждитѣ на нашето учебно дѣло, като въ всички общини бѣдатъ построени модерни здания, които да отговарятъ на всички хигиенически и други условия? Азъ ще се спра върху този въпросъ, но преди това ще ви прочета една малка статистика, отъ която ще се види, колко населени мѣста у насъ нѣматъ училища. Презъ 1923/1924 г. не е имало училища въ 1.537 мѣста; презъ 1924/1925 г. въ 1.553; презъ 1925/1926 г. въ 1.831; презъ 1926/1927 г. въ 1.332, отъ които 180 села, а 1.152 махали и колиби. Отъ тая статистика се вижда, че ние имаме още много селища безъ училища, и ако тамъ се отварятъ училища, за тѣхъ се наематъ частни здания, които не отговарятъ на никакви хигиенически условия. Въ тѣхъ децата биватъ поставени при най-лоши условия на обучение.

Министъръ Н. Найденовъ: Само въ 180 села нѣма училища.

Д. Каранешевъ (д): Азъ казахъ, че въ 180 села и хиляда и нѣколко махали и колиби нѣма училища.

Министъръ Н. Найденовъ: Повечето отъ тѣзи 180 села предпочитатъ да не правятъ училища, защото сѣ близко до голѣми села или градове. Има нѣкои села, които сѣ близко половинъ километъръ до града и затова не правятъ училища.

Д. Каранешевъ (д): Азъ ще ви прочета една малка статистика за училищата въ Русенския окръгъ, която взехъ отъ архитектурното отдѣление при Русенската окръжна постанна комисия. Тя ще бѣде интересна за народнитѣ представители, затова ще я прочета. Презъ 1925 г. е построено едно училище съ две класни стаи за крѣгло половинъ милионъ лева; въ 1926 г. сѣ построени 5 училища съ 28 класни стаи за крѣгло 7½ милиона лева; презъ 1927 г. сѣ построени 5 училища съ 27 класни стаи за крѣгло 6 милиона лева; презъ 1928 г. сѣ построени 3 училища съ 21 класни стаи за крѣгло 5.800.000 л.; всичко презъ тѣзи години сѣ построени 14 училища съ 78 класни стаи за крѣгло 20 милиона лева. Въ строежъ сѣ 2 училища съ 14 класни стаи за крѣгло 7 милиона лева. Или всичко 16 нови училища съ 92 класни стаи за крѣгло 27 милиона. Годишно се пада по 4 училища съ 23 класни стаи.

Въ Русенски окръгъ има 162 населени мѣста. Отъ тѣхъ въ 65 не е строено никакво училище. Въ тия 65 села се учи въ 195 класни стаи. Къмъ 1 януарий 1929 г. сѣ нуждни 195 класни стаи, които струватъ крѣгло 50 милиона лева. А съ огледъ на следващи 10 години сѣ нуждни 264 класни стаи за крѣгло 80 милиона лева. Общо въ окръга се учи въ 820 класни стаи. Отъ тѣхъ 507 сѣ годни и 313 негодни. Следователно, къмъ 1 януарий 1929 г. сѣ нуждни 313 класни стаи, за които ще сѣ нужни 78 милиона лева, за да бѣдатъ построени. А съ огледъ на следващи 10 години, ще има нужда отъ 440 класни стаи, за постройката на които ще бѣдатъ необходими около 100 милиона лева. Ето строежътъ на училища въ Русенския окръгъ какъ се движи и каква нужда има отъ училища.

Г. г. народни представители! Врѣщамъ се на мисълта си, понеже гласуваниятъ законъ за кооперативенъ строежъ на училища не можа да отговори напълно на нуждитѣ на села и градове и не сѣ построени още много училища, отъ които има нужда, какво трѣбва да се направи? Като се има предъ видъ, отъ една страна, че държавата може би не ще може да отпуща повече кредитъ за постройка на училища, защото бюджетътъ не може да расте по-нагоре, както каза и г. финансовиятъ министъръ, отъ друга страна, като се има предъ видъ, че нуждата отъ нови, хигиенични

училища е належаща и неминуема, какво трѣбва да направимъ, за да се снабдятъ всичкитѣ общини съ нуждитѣ училища?

К. Пастуховъ (с. д): Г. Каранешевъ! Първата софийска мъжка гимназия се разрушава, защото се правятъ икономии.

Д. Каранешевъ (д): Азъ ще дойда и на това.

К. Пастуховъ (с. д): Има даже петиции, подписани отъ министерски жени, въ които казватъ, че се давади пари за непроизводителни работи, а за гимназията не се даватъ.

Д. Каранешевъ (д): Г. г. народни представители! Въпросътъ, който се слага и който е много сериозенъ, е този: какво трѣбва да се направи, за да можемъ да построимъ съответнитѣ училища въ всички общини? Казахъ, че отъ закона за кооперативенъ строежъ голѣми резултати не се получиха, навсѣкѣде училища не се построиха. Азъ изказвамъ едно скромно мнение, а то е: чрезъ законъ да се задължатъ окръжнитѣ съвети да сключатъ, за смѣтка на всѣка една община, въ която има нужда отъ училище, заемъ, съ който да се построи училището.

П. Разсукановъ (д. сг): Отъ

Д. Каранешевъ (д): Ще се види отъ кои банки могатъ да се получатъ кредити и отъ тамъ ще се сключатъ. По този начинъ ще може да се построятъ училищата най-много въ продължение на 4—5 години, а иначе ще мине може би още ¼ столѣтие и нѣма да имаме училища навсѣкѣде. Ако окръжнитѣ съвети сключатъ заеми за смѣтка на общинитѣ, които нѣматъ училища, и имъ построятъ училища, като следъ това наложително вписватъ въ бюджета на всѣка община сумитѣ за лихви и погашения на заемитѣ, ще може въ кѣсо време да бѣдатъ построени училищата и, като се изплатятъ въ нѣколко години, общинитѣ ще иматъ наредено учебното си дѣло и ще бѣдатъ спокойни, че тѣхнитѣ деца ще учатъ въ по-хигиенични училища. Ако оставимъ общинитѣ свободни да внасятъ дѣлове въ тѣй наречения фондъ за кооперативенъ строежъ при окръжния съветъ, тѣ нѣма да внасятъ своитѣ дѣлове и още дълги години ще чакаме, докато бѣдатъ построени отъ общинитѣ нуждитѣ училища.

Липсватъ не само здания за народнитѣ основни училища, които поддържатъ общинитѣ, но липсватъ здания и за ония училища, които държавата се е нагърбила да поддържа — за гимназитѣ, мъжки и девически, за педагогическитѣ училища и пр., и ученицитѣ сѣ принудени да учатъ въ класни стаи, които не отговарятъ на никакви хигиенични условия. За примѣръ ще ви посоча гр. Русе, където девическата гимназия се помѣщава — и миналата година, като говорихъ по сѣщия бюджетъ, казахъ, и сега повтарямъ — въ здания, които сѣ съвършено нехигиенични и негодни, и затова много деца заболяха, нѣкои даже и животътъ си изгубиха. Преди 20 години въ Русе се туриха основитѣ на девическа гимназия; похарчиха се пари, миналата година се отпусна единъ кредитъ, едното крило отъ зданието се покри, но още не е измазано и вътре не могатъ да се помѣщаватъ ученици...

Г. Василевъ (д. сг): Хубавитѣ работи полѣка ставатъ.

Д. Каранешевъ (д): Е да, но хубавитѣ работи щомъ ставатъ въ доста продължително време, тѣ губятъ всѣ какво значение. — Отъ 20 години гимназията е започната и още не е доизкарана. И тази година виждамъ въ бюджета на Министерството на благоустройството — не си спомнямъ точно — че сумата за държавни постройки е намалена отъ 13 милиона лева на 11 милиона лева.

Р. Василевъ (д. сг): Увеличена е на 19.

Д. Каранешевъ (д): Даже и 19 милиона да е, предъ видъ на това, че има да се изкаратъ много държавни постройки, тая сума нѣма да стигне. Нѣма да се отпусне нужниятъ кредитъ за доизкарване и на девическата гимназия въ Русе.

Р. Василевъ (д. сг): Голѣма частъ отъ започнатитѣ държавни постройки ще бѣлатъ направени по закона за довършване на държавни сгради въ царството, съ който се даватъ на Министерството на общественитѣ сгради 300 милиона лева.

Д. Каранешевъ (д): Не само Русенската девическа гимназия, но и тукъ Първа софийска мъжка гимназия още стои недонизкарана и учениците сж принудени да учатъ при най-лоши хигиенически условия. Азъ виждамъ, че държавата строи ония здания, които й сж нужни за училища, много бавно.

Р. Василевъ (д. сг): Пари трѣбватъ.

Д. Каранешевъ (д): Да, знамъ, пари трѣбватъ, но трѣбва да се направятъ икономии тамъ, където би могло да се направятъ. И азъ смѣтамъ, че има де да се направятъ икономии, съ които да построимъ започнатите училища. Азъ по-после ще се спра на тая мисълъ.

За I мъжка гимназия въ София, както и за другите гимназии, които нѣматъ помѣщения, държавата трѣбва да намѣри срѣдства и да построи нужните помѣщения. Г. г. народни представители! Децата на българския народъ сж принудени да отиватъ да се учатъ въ съвършено нехигиенични училища. Въ селата сж насти за училищни помѣщения кръчми и отдѣлни стаи, които не отговарятъ на хигиеничните условия. Децата, които се обучаватъ, прекарватъ по-голямата частъ отъ дѣня въ тия нехигиенични помѣщения, при най-лоши условия. Представете си следната картина. Селянчета отиватъ зимно време на училище, съ лоши обувки или царвули, които сж мокри, и въ училищната стая, дето е запалена нѣкаква печка, почватъ да се сушатъ и изпъхватъ стаята съ една миризма, че става невъзможно да се диша. При тия условия кръжките организми на децата гинатъ и, вмѣсто наука, сигурно ще получатъ болестъ. Това е печалната картина на нашето училище. На нея азъ се спирамъ и тя трѣбва да ни обърне вниманието, защото при задължителното образование на българските деца всички поколения минаватъ презъ тия нехигиенични училища. Тамъ децата на българските граждани, децата на България изгубватъ своето здраве. Вмѣсто да получатъ наука и правилно физическо развитие, за да бѣдатъ здрави и бодри, за да бранятъ своето отечество утре, когато стане нужда, тие виждаме, че децата, които въ повечето случаи отиватъ тамъ здрави, получаватъ неизлѣчими болести, които ги завеждатъ преждевременно въ гроба.

Азъ ще ви прочета една малка статистика за здравословното състояние на учениците въ Русенския окръгъ, взета отъ окръжния лѣкаръ въ Русе, за да видите какво е положението.

Броятъ на записаните се ученици въ началото на миналата учебна година въ училищата въ Русенския окръгъ е 37.618 деца. Отъ прегледаните деца сж се оказали съ недостатъци 16.157, отъ които 8.526 не сж имали здрави зѣби, 665 сж страдали отъ очеполъ, 514 отъ ушни болести, 32 отъ болести въ носа, 2.462 отъ болести въ гърлото, 1.564 отъ увеличаване на лимфатичните жлези, 3.893 отъ бѣлодробна болестъ и 975 отъ разни болести. Тия деца, които сж принудени да се учатъ при нехигиенични условия, безспорно е, че нѣма да оздравѣятъ. Лошите хигиенични условия ще спомогнатъ за развитието на болестите и за разболяването на здравите деца.

Трѣбва ли да ви чета изложението за Първа мъжка гимназия въ София, приподписано отъ видни общественици, професори и отъ господитѣ на двама министри, за да видите съ какви краски се рисува мизерията на първа мъжка гимназия? Трѣбва ли да оставимъ още за дълго време децата на България да гинатъ въ нехигиенични помѣщения, да отиватъ да учатъ наука при най-нехигиенични условия? Не трѣбва ли да се замисли както правителството, така сжщо и Народното събрание, и да вземемъ всички мѣрки, щото частъ по-скоро, въ продължение на 3—4 години, да построимъ въ всички общини, където има нужда, училища? Какво поколение ще извадимъ отъ тия училища и каква наука тѣ ще учатъ по-нататъкъ, когато въ училището ще си спечелятъ най-опасната болестъ, най-големия бичъ на човѣшкия животъ — туберкулозата? Отъ докладите на окръжните лѣкари се вижда, че 48% отъ смъртните случаи сж отъ туберкулоза и че единъ голѣмъ брой отъ децата сж туберкулозни. Трѣбва ли тия деца да ги оставимъ при сжщитѣ лоши условия да гинатъ, да чезнатъ, или трѣбва да вземемъ мѣрки да ги спасимъ? Докато се построятъ училища, какво трѣбва да се направи, за да се облекчи положението на децата? Трѣбва окръжните съвети и Министерството на народното просвѣщение да създадатъ лѣтни детски колонии. Изтъква се като една необходимостъ децата лѣтно време, презъ ваканцията, да се изпращатъ въ колонии, споредъ болестта имъ, тамъ, дето климатътъ ще окаже благотворно влияние на тѣхното

здраве, а здравите деца да се изпращатъ въ други колонии. Лѣтни колонии сж вече образувани отъ нѣкои училища, но Министерството на народното просвѣщение трѣбва да насърчи съ всички срѣдства, които има на разположение, тия колонии, които иматъ две цели, г. г. народни представители. Но преди да ви кажа кои сж тия две цели, азъ ще забележа, че въ § 105 на бюджетопоекта е предвидена една сума отъ 500.000 л. за поддържане на детски колонии, колкото е било предвидено и миналата година. Азъ намирамъ тая сума за малка. Министерството на народното просвѣщение, т. е. държавата, трѣбва, докогато общините не се засилятъ материално и бѣдатъ въ положение да издържатъ детски лѣтни колонии, да се притече на помощъ на тия колонии. Тѣзи колонии иматъ, както ви казахъ, двойко значение. Отъ една страна, тѣ иматъ това значение, че децата, градски и селски, които сж болни, като прекарватъ на известно мѣсто 1—2 месеца презъ лѣтото подъ ръководството на учители, ще се съвзематъ, ще подобрятъ здравето си, ще се върнатъ бодри, съ зачервени лица, а сжщо и въ училището ще бѣдатъ по-внимателни, по-бодри и ще учатъ по-добре. Отъ друга страна, детските колонии иматъ и голѣмо социално значение, а именно, че децата отъ градовете и селата ще се упознаятъ тамъ, ще се сблизятъ, ще се сприятелятъ и нѣма да се нахвърлятъ едни върху други и т. н. По този начинъ ще изчезне и оная антагонизмътъ, който сжществува между града и селото. Така че това общуване на селските и градските деца, това прекарване заедно въ детските колонии лѣтно време е необходимо.

За здравите деца Министерството на народното просвѣщение трѣбва да обърне особено внимание на това, да се уреждатъ отъ училищата редовно екскурзии, пакъ смѣсени, на градските и селските деца отъ всѣки окръгъ. Децата да се раздѣлятъ на отряди и съ известна програма да посетятъ напр., ония старинни мѣста, като Преславъ и други, където има да видятъ нѣща отъ историческо значение, ще отидатъ въ Балкана — навсѣкжде изъ хубавите мѣста на България. Въ продължение на една-две седмици ще направятъ една екскурзия и ще се завърнатъ ободрени, за да помогнатъ въ работата на бащите си и т. н. Азъ вѣрвамъ, че всѣки родителъ въ село ще пусне детето си за една-две седмици да отиде да направи такава една екскурзия. Съ тѣзи екскурзии децата, селски и градски, не само ще се одобрятъ и ще се упознаятъ, но, което е главното, ще упознаятъ своето отечество България, ще видятъ неговите хубости. Това е най-сигурното училище, за да се създадатъ и поддържатъ у тѣхъ родолюбиви чувства. По всѣки другъ начинъ, азъ мисля, че не може да се постигне такъвъ резултатъ, какъвто ще се постигне, ако децата въ кръжката имъ възраст още правятъ екскурзии, за да обикнатъ хубостите на своето отечество, България. Въ другите държави се обръща особено внимание на тѣзи ученически екскурзии. Тамъ всѣко лѣто два месеца ще видите децата навсѣкжде да шарятъ, да кръстосватъ и обикалятъ своето отечество. Защо и ние да не насърчимъ тѣзи детски екскурзии, правени съвмѣстно отъ градски и селски деца? Азъ обръщамъ особено вниманието на г. министра на просвѣщението въ това отношение. Това е едно дѣло, което ще даде добри резултати. Наистина, нѣкажде то вече сжществува, но нека да се насърчи, да се засили, за да може всички лица да обиколятъ България, да се запознаятъ съ своето отечество.

Г. г. народни представители! Завършвайки по първия въпросъ, който ми предстоеше да развия, азъ ще се спра сега на другъ единъ въпросъ — за учениците въ нашите училища. Набръзо азъ ще ви дамъ едни данни, за да видите какъ е вързълъ броятъ на учениците въ училището и какъ се прилага задължителното учение у насъ.

Ще ви дамъ данни и ще направя сравнение само за две учебни години — 1923/1924 г. и 1926/1927 г. Въ народните първоначални училища въ градовете презъ 1923/1924 учебна година е имало всичко 75.824 ученици, отъ които 53% момчета и 47% момичета, а презъ 1926/1927 г. е имало всичко 62.656 ученици, отъ които 53.3% момчета и 46.7% момичета. Въ народните първоначални училища въ селата презъ 1923/1924 г. е имало всичко 395.337 ученици, отъ които 55.1% момчета и 44.9% момичета, а презъ 1926/1927 г. е имало всичко 341.928 ученици, отъ които 52.8% момчета и 47.2% момичета. Общо въ градовете и селата въ тѣзи училища презъ 1923/1924 г. е имало всичко 471.161 ученици, отъ които 54.8% момчета и 45.2% момичета, а презъ 1926/1927 г. е имало всичко 404.584 ученици, отъ които 52.9% момчета и 47.1% момичета. Вие виждате, че броятъ на тия ученици презъ 1926/1927 г. е по-малкъ, отколкото

през 1923/1924 г. Безспорно, това е едно отражение отъ предшествуващитъ години на войната; тя е причината за намаляване броя на ученицитъ.

Въ народнитъ прогимназии през 1923/1924 г. е имало всичко 127.449 ученици, отъ които 68.4% момчета и 31.6% момичета, а през 1926/1927 г. е имало всичко 132.320 ученици, отъ които 62% момчета и 38% момичета.

Напуснали сѣ тия училища през 1923/1924 г. всичко 21.441 ученици или 16.8%, а през 1926/1927 г. всичко 15.811 ученици или 11.9%.

Броятъ на децата отъ 7 до 14-годишна възраст включително, подлежащи на задължително учение, през 1920/1921 г. е билъ 444.233 момчета и 422.971 момичета, или всичко 867.204; през 1926/1927 г. — 339.472 момчета и 305.651 момичета, или всичко 645.123. Отъ тѣзи 645.123 деца българи сѣ 535.473, а 109.650 сѣ отъ други народности.

Постъпили сѣ въ народнитъ училища — първоначални и прогимназиални — през 1920/1921 г. 329.786 момчета и 230.152 момичета, или всичко 559.938; през 1926/1927 г. сѣ постъпили 295.878 момчета — по-малко отколкото въ предшествуващата година — и 241.026 момичета, или всичко 536.904.

Въ частнитъ училища сѣ постъпили през 1920/1921 г. 45.865 момчета и 28.560 момичета, или всичко 71.002, а през 1926/1927 г. — 41.985 момчета и 37.789 момичета, или всичко 79.774.

Останали сѣ вън отъ училищата — отъ всички народности заедно — през 1920/1921 г. 68.582 момчета или 15.5% и 164.259 момичета или 38.9%; всичко — 232.841 деца или 26.8%, а през 1926/1927 г. сѣ останали вън отъ училищата 43.548 момчета или 13% и 52.338 момичета или 17.1%, всичко — 95.886 деца или 14.8%. Отъ тѣзи 95.886 деца, останали вън отъ училищата през 1926/1927 г., българи сѣ 61.987, а отъ други народности — 33.899.

Г. народни представители! При тая статистика, която ни показва, че ние и следъ 50-годишенъ свободенъ животъ, и следъ 50-годишно развитие на нашето учебно дѣло се намираме предъ факта, че единъ голѣмъ брой отъ нашитъ деца оставатъ вън отъ училищата, не го посещаватъ и, следователно, принципътъ, който е проведенъ въ чл. 78 на основния законъ, на конституцията, че основното образование е безплатно и задължително за децата на всичкитъ български подданици, още далечъ не е изпълненъ, се явява въпросътъ: какво трѣбва да се прави? Ние занемъ, че още въ началото следъ освобождението, въпрѣки всички закони по просвѣщеніето, които сѣ били приемани въ разнитъ времена, нашето учебно дѣло е вървѣло така, че задължителността на основното образование не е била напълно проведена, не е била напълно осъществена. Много деца въ селата, а даже и въ градоветъ, сѣ стояли вън отъ училищата, не сѣ го посещавали. Кои сѣ причинитъ? Тѣ сѣ много, и не е сега времето и мѣстото тукъ да разискваме този въпросъ; може би, при разглеждане на новия законопроектъ за просвѣтата, ние ще имаме възможностъ да го разгледаме. Но едно нѣщо, което е продуктувало създаването на редица закони по просвѣтата — и отъ 1880 г., и отъ 1885 г., и отъ 1891 г., и отъ 1909 г., и отъ 1921 г., и отъ 1924 г. — е било, да може по единъ начинъ, който да отговаря и на задължителността на образованието, да се вкаратъ децата въ училищата. Но, както ви казахъ, не се е достигнало това.

Но поставя се въпросътъ: кое е задължителното учение, колко години трѣбва да бѣде то, дали трѣбва да бѣде курсътъ само 3-годишенъ, както е било следъ освобождението до 1880 г., или до бѣде 4-годишенъ, както е било после, или трѣбва да бѣде 6 или 7-годишенъ, както е сега? По последния законъ — понеже, както ви казахъ, времето е напреднало, азъ ще се спра само на последния — ние имаме задължително основно образование за децата отъ 7 до 14 години включително. Задължително е, значи, учението само по години, по възраст, но не по свършени курсове. И ако детето свърши първитъ четири отдѣления до 14-годишна възраст, или ако повтаря отдѣленията, то е изпълнило задълженията си, не отива въ прогимназия. Видѣ се, че резултатитъ, които се получаватъ, не сѣ добри, нашето основно училище не дава грамотни граждани, и се увеличи курсътъ да бѣде 7-годишенъ. И то е едно добро дѣло. Азъ сѣмъ всяка енергия поддържамъ, че въ нашитъ училища непременно трѣбва да се проведе докрай принципътъ за 7-годишното учение — наричайте първитъ четири курса отдѣления, а другитъ прогимназия, наричайте ги долни курсове и горни курсове, името не е важно, но детето да се задължи да свърши 7-годишния курсъ. Това е наложително, за да се получатъ наистина грамотни граж-

дани въ България. И понеже селското дете нѣма други условия да се развива следъ като излѣзе отъ училищата, а, като свърши, отива на нивата на баща си да оре, интересно е да се направи една статистика — такава нѣмаме сега — за да се види, дали тия, които сѣ свършили само 4 отдѣления и сѣ отишли на своята полска, кърска работа, следъ 10 години сѣ грамотни, дали могатъ да четатъ, дали могатъ да пишатъ и даже дали могатъ да подписватъ името си. Това би било една много интересна статистика, която ще бѣде аргументъ противъ ония, които искатъ да съкращаватъ срока на задължителното образование, да се връщатъ къмъ 1880 г. — основното образование да бѣде 4 отдѣления, а другото да бѣде факултативно: който иска, да следва, който не иска, да не следва. По тия съображения, които изказвамъ, азъ сѣмъ горещъ привърженикъ, а вървамъ, че и мнозина отъ васъ сѣ привърженици на 7-годишния курсъ на задължителното основно образование. Това 7-годишно задължително учение трѣбва да се развие до последния курсъ въ всѣко село, въ всѣки градъ, и следъ това ние да мислимъ за професионалнитъ училища. Защото най-напредъ трѣбва да се даде на децата общо образование, да бѣдатъ тѣ напълно грамотни, та като напуснатъ училищата и се заловятъ на своята работа, следъ нѣколко години да не изгубятъ грамотността си. Единъ отъ преждеговорившиятъ оратори каза, а вчера и г. Мишайковъ спомена, че интеллигентниятъ, културниятъ човѣкъ, ако приложи труда си даже и въ физическа работа, неговиятъ трудъ ще бѣде по-ползотворенъ, той ще приложи своитъ сили съ по-голѣмо умение и съ по-голѣма продуктивностъ. Това е безспорно, противъ това никой не може да каже нито дума. Ето защо задължителното основно образование трѣбва да остане непремѣнно 7 години, да не се връщаме назадъ; иначе ще напакостимъ на учебното дѣло въ България. Ние трѣбва да направимъ всичко възможно, щото децата, които сѣ способни и сѣ се отличили съ особенъ интелектъ, да преминатъ въ гимназията, да продължатъ своето образование и да отидатъ после и въ Университета, защото ние не знаемъ къде се се намѣри гениятъ на България. Ние не трѣбва да правимъ спѣнки.

Подхвърли се вчера отъ г. Мишайковъ мисълта, че трѣбва да отидемъ къмъ едно съкращаване на прогимназиитъ, т. е. къмъ ограничение на 7-годишното задължително учение, да направимъ прогимназиитъ по-малко. Но тия деца, които, следъ като свършатъ 4-годишния курсъ на основното училище, не искатъ да отидатъ въ професионално училище, къде ще отидатъ, когато ще бѣдатъ рѣдко прогимназиитъ? Кои хора ще моватъ да си пратятъ децата тамъ? Това е единъ въпросъ много голѣмъ. И тукъ се явява именно този важенъ и отъ държавно, и отъ народно гледище въпросъ за продължителността на основното образование. Този въпросъ не може да се разрешава само отъ група хора, не може да го разрешава само една партия, била тя властувача. Той е единъ националенъ въпросъ, той интересува цѣлата нация, интересува нейното бъдеще, интересува децата на цѣлия български народъ, и затова той трѣбва да бѣде разрешенъ отъ интелектуалнитъ сили, съ съдействието на всички компетентни срѣди, следъ като се обсъди. Инакъ неговото разрешение ще бѣде едностранчиво и сигурно въ вреда на доброто и правилното развитие на учебното дѣло у насъ.

Председателстваващъ А. Христовъ: Времето Ви изтече, г. Каранешевъ.

Д. Каранешевъ (д): Г. г. народни представители! Бихъ желалъ да се спра повече на този въпросъ, но ще завърша, понеже г. председателятъ ми напомня, че времето минава.

Ще се спра малко и върху третия факторъ — учителтъ. Макаръ да разполагамъ тукъ съ статистики, нѣма да се спирамъ върху тѣхъ, защото това ще отнеме време.

Основнитъ и гимназиалнитъ учители сѣ главниятъ факторъ въ учебното дѣло. Тѣ сѣ душата на училищата, тѣ одухотворяватъ, тѣ съживяватъ училищата и затова трѣбва да бѣдатъ поставени при условия, да могатъ спокойно да се занимаватъ съ своята просвѣтна деятельность. Първото условие, за да може учителтъ спокойно да се занимава съ своята работа, е неговото материално обезпечаване. Ние не можемъ да намѣримъ — и това е невъзможно — такива герои, които биха се посветили на известна работа, безъ да бѣдатъ материално обезпечени, защото българската народна поговорка казва: „Гладна мечка хоро не играе“. Учителтъ трѣбва да бѣде материално обезпеченъ. Изнесе се тукъ отъ предшествуващия ораторъ, че отъ всички категории държавни служачи по различнитъ ре-

сори, учителят е най-онеправдан, най-малко възнаграден, а учителят, безспорно, има семейство, има деца, той трябва да живее, той трябва да се храни, той трябва да възпитава и образова децата си. Може ли, когато учителят получава една таква мизерна заплата, когато той ежедневно ще трябва да се грижи от къде да намери средства, за да свърже двата края, за да нахрани семейството си, да свещенодействува в училището спокойно и да обучава децата, които му са поверени? От една страна ние натоварваме учителя с най-големи задължения, ние му повярваме децата си, у които да насажда наука, знания, да облагородява техните души, техните сърца, да ги възпитава, да създаде от тях граждани; ние му възлагаме да изпълнява една роля най-деликатна, да манипулира, да се занимава с детската душа, не да възпитава и облагородява, а от друга страна ние не го обезпечаваме материално, не му даваме нужната заплата за преживяване и поддържане на неговото семейство, за да може той с пълно спокойствие да се предаде на своето дѣло.

Туй малко подобрене на заплатите на учителите, което направи бюджетарната комисия, е така нищожно, че не може и да се говори за него. Ще трябва сериозно да се замислим по този въпрос, да обезпечим материално учителя. Само когато това направим, ще можем да искаме от него да изпълнява добросъвестно своята служба.

Г. г. народни представители! Учителят не е само учител на децата, както се и каза. Учителят е в най-близък контакт с масата; той е, който ежедневно се намира между родителите на своите ученици; той е, който може да действа в една или друга смисъл на масите; той е, който се явява учител и на възрастните; ние от него искаме да бъде той пръв в читалището, в театра, да взема участие в всички културни инициативи; ние искаме всичко от него, а много малко му даваме. Вън от това, когато някой учител направи някоя грешка, ние се нахвърляме върху цялото учителство и казваме, че то не изпълнява дълга си. Аз имам вън в добрата воля и въ добросъвестността на българския учител. Грамадното болшинство от българските учители, поели и понесли тежкия кръст на учителството, най-добросъвестно изпълняват своя дълг, възпитават българските деца и ги учат. Ние не трябва в известни моменти, при известни случаи да се нахвърляме и да обвиняваме българското учителство, че то е излязло от релсите на своята работа, че то се е отклонило и отишло в друго направление. Българското учителство, в своето грамадно болшинство, върши дѣлото просвѣтно на България, и на него не само трябва да гледаме с почит и уважение, но ние трябва да направим всичко възможно, за да подобрим неговото материално положение.

Кои други от интелигенцията влизат всрѣд недрата на народа? Говоримъ за народа, говоримъ за неговото възпитание, говоримъ за възпитанието на децата, но колцина от нас, от интелигенцията, която се счита за елита на народа, за ума и мозъка на народа, се впуснахме всрѣд масата с възпитателна цел, не с пртизанска цел? Колко от интелигентните изпълниха своя дълг, за да могат да заявят съ спокойна съвест, че тѣ действително са изпълнили дълга си по отношение възпитанието на народа? Говоримъ за антагонизъм, говоримъ за отчуждение на интелигенцията от народа, но кой е виновникът? Нека ми бъде позволено — аз няма да изключа и себе си — да кажа: интелигенцията е виновна, защото ако тя в продължение на 20 години след освобождението бѣше в близък контакт с масата и изпълняваше своята роля, след тия 20 години, в продължение на три десетилѣтия, тя се отчужди от народа. Кой е виновен за това? Дали тя стана себична, егоистична и се отдѣли от простодушния народ, или народът се отчужди от нея? Факт е, че тя се отчужди от народа, че тя не отиде всрѣд него, а искаше от кабинетите да говори за народа и за възпитанието му. Ето защо, г. г. народни представители, на всички нас, на правителство, на Министерство на просвѣтата, на интелигенция, се налага преди всичко да изпълним своя дълг да възпитаваме народа. Ние трябва рѣка за рѣка да разпрешим голѣмия кардинални въпрос за българската просвѣта. И аз не се съмнявам, че ние ще направим това. На предшествувания ораторъ г. министърът на просвѣтата направи бележка, че въпросът се проучва не само въ компетентните учителски срѣди, но че ще се чуят мненията и на други компетентни лица, че ще се събере единъ общ, генерален съвет, който да обобщи всички мнения и съ общи усилия ще се изработи единъ законъ за народната просвѣта; който правилно да насочи

въ бѣдеше нашето просвѣтно дѣло, отъ което ще зависи и прогресът на българския народъ.

Председателствуващъ А. Христовъ: Г. г. народни представители! Съобщавамъ ви, че земледѣлската парламентарна група „Врабча“ № 1 е изключила освенъ Георги Драгневъ и Димитъръ Гичевъ, още и следните народни представители: Никола Алексиевъ, Никола Стамболиевъ, Тончо Мечкарски, Рангелъ Барбанакоевъ и Константинъ Муравиевъ. Има думата народниятъ представителъ г. Стоянъ Омарчевски.

С. Омарчевски (з): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Макаръ кредититъ, които правителството иска съ представения на нашето внимание разходенъ бюджетопроектъ по Министерството на народното просвѣщение, да не могат да задоволятъ всички образователни и културни нужди, които може би, и самото правителство схваща, азъ мисля, че надали може да се намери народенъ представител или парламентарна група, която да откаже да гласува исканиятъ отъ министерството кредити, които целятъ да тласнатъ развой на нашето образователно дѣло, на нашата духовна култура, въобще, напредъ. Колчемъ ставатъ дебати по бюджетопроекта за разходитъ на Министерството на народното просвѣщение, винаги въ Народното събрание е билъ проявяванъ голѣмъ интересъ отъ народните представители отъ всички парламентарни групи, какъвто интересъ е проявяванъ и при разглеждането на отделните законопроекти, засѣгащи просвѣтното дѣло. Така сѣщо при разискването бюджетопроекта за разходитъ по Министерството на народното просвѣщение въ бюджетарната комисия е билъ проявенъ голѣмъ интересъ. Тамъ дебатитъ са продължили, както вчера г. докладчикътъ ни съобщи, цели деветъ заседания, и са били разгледани, макаръ не детайлно, всички въпроси, свързани съ просвѣтното дѣло въ България, които вълнуватъ членовете на бюджетарната комисия. Всѣки път, когато са ставали разисквания по бюджетитъ на Министерството на народното просвѣщение, кога повече, кога по-малко, все се е критикувала образователната система, образователната политика, която прокарва известно правителство. И трябва да се констатира, че винаги ония, които са се качали на тази трибуна, са били водени отъ едно желание, отъ едно намерение: да бъдатъ полезни въ дѣлото за изграждане на по-висока степенъ българската духовна култура. Миналата година при разискването бюджета на Министерството на народното просвѣщение — той бѣше гласуванъ въ края на м. юлий миналата година — г. министърътъ на народното просвѣщение ни даде увѣреніе, че въ скоро време ще бѣдемъ сезирани съ голѣми преобразявания, съ голѣми измѣнения въ закона за народното просвѣщение и заради това при разискването на бюджета няма мѣсто да се повдигатъ принципи въпроси, тѣ ще бъдатъ предметъ на обсъждане, когато се внесе на разглеждане надлежниятъ законопроектъ. Но и до днесъ този законопроектъ не се внесе въ Камарата на разглеждане. Ето защо, когато сега на нашето внимание се представя бюджетопроектъ на Министерството на народното просвѣщение за 1929/1930 г., който се равнява на 892.025.000 л., близо единъ милиардъ лева, който представлява $\frac{1}{7}$ отъ цѣлия държавенъ бюджетъ, който по своята голѣмина е трети по редъ следъ бюджета на държавните дългове и този на Министерството на войната — все ще трябва да се изтъкнатъ известни положения, за да се подчертае правотата или пъкъ погрѣшността на политиката, която се следва отъ днешното българско правителство. Макаръ и ръководени отъ добри желания и добри намерения въ тая област, макаръ и винаги да сме извънредно много приказвали по просвѣтните въпроси, насъ ни е следвало нещастieto, което още Каравеловъ въ 1899 г. въ X-то Народно събрание бѣше констатиралъ. „Помня“ — казва Петко Каравеловъ въ X-то обикновено Народно събрание презъ 1899 г. — „че още въ Търново, когато се пишеше конституцията, говорѣхме, че въ България ще липсватъ хора по всички отдѣли, освенъ по просвѣщението. По просвѣщението ние предполагаме, че има достатъчно хора, които ще могатъ да ръководятъ неговата сѣдба въ освобожденото ни отечество. И може би тази самоуувѣреност да ни накара да забатачимъ най-много това министерство.“ И наистина, днесъ, 50 години следъ освобождението на нашето отечество чрезъ героическите и епическите борби на българското племе, чрезъ кърви и пепелища, имаме 46-ия министъръ на народното просвѣщение въ България. 50 години свободенъ животъ — 46 министри преминаватъ презъ мини-

стерството на народното просвѣщение и 41 законопроекта ги съпровождат. Разбира се, всички сѣ имали желанието и намѣренито да бждат полезни на дѣлото за повдигането на духовната култура на българския народ. Както при дебатитѣ по бюджета на народното просвѣщение — отъ 6 години насамъ, откакто управлява Демократическиятъ сговоръ — пъкъ и отъ по-рано, откакто България излѣзе отъ свѣтовната война — така и днесъ, особено въ хубавата речъ, която единъ представителъ отъ правителственото болшинство произнесе тукъ — не зная, обаче, доколко възгледитѣ, които прокара г. Мишайковъ, сѣ възгледитѣ на парламентарното болшинство, отъ една страна, и, отъ друга страна, сѣ възгледитѣ на отговорния министъръ на народното просвѣщение — винаги се поставя единъ въпросъ: нѣмаме ли ние една образователна система, която изкарва единъ интелигентенъ пролетариатъ, който представлява отъ себе си една опасностъ за българската държава? Вчера сѣ цифри на рѣка г. проф. Мишайковъ — а преди него сѣ и г. докладчикътъ по бюджетопроекта г. Лѣкарски — идѣше да докаже, че България се заплашва отъ единъ интелигентенъ пролетариатъ. Тази мисль на г. Мишайковъ и на г. Лѣкарски не е нѣщо ново, защото още въ 1886 г. приятелътъ на г. Михаилъ Маджаровъ, покойниятъ Иванъ Евстратиевъ Гешовъ, въ една статия, печатана въ „Периодическото списание“ подъ надсловъ „Чиновнически пролетариатъ“, бѣ повдигналъ този въпросъ. Въ 1886 г., когато България имаше само 7 гимназии, 4 педагогически училища, една духовна академия и едно търговско сръдно училище, всичко 13 сръдни училища и 3802 ученици, отъ които на 3400 държавата даваше стипендии, г. Иванъ Евстратиевъ Гешовъ, когото не можемъ да обвинимъ въ никой случай въ непознаване на нашето учебно дѣло, прѣвъ нададе вѣкъ срещу интелигентния пролетариатъ, който заплашва съществуването на държавата, като съветваше да бждатъ взети мѣрки за ограничението на сръднитѣ учебни заведения, Министерството на народното просвѣщение да не поощрява развой на общото образование, защото то ще създаде неминуемо интелигентенъ пролетариатъ.

Г. Мишайковъ сѣ цифри доказа, че ние имаме свръхпроизводство не само въ общото образование, но имаме свръхпроизводство и въ висшето образование, както и въ професионалното образование. И г. Мишайковъ сѣ постави въпроса, който преди него сѣ си го поставили и други, особено отъ 10 години насамъ, следъ войната: общо или професионално образование? Макаръ и да сме увѣрени, че въ скоро време ще бждемъ сезирани сѣ единъ новъ законопроектъ за народното просвѣщение, който да направи прегледъ на съществуващото, като почерпи поука отъ опита на миналото, налага ни се да отговоримъ на този въпросъ.

За да опредѣлимъ каква образователна политика трѣбва да бжде следвана отъ Министерството на народното просвѣщение и съответно сѣ това да бждатъ дадени и нужнитѣ кредити за правилния развой на тази политика, ние трѣбва да имаме предъ видъ положението, което заема българската държава на Балканския полуостровъ и въ Европа, ролята, която българскиятъ народъ има да играе на Балканския полуостровъ, икономическата структура на нашата държава, главното занятие на нашия народъ и всичкитѣ негови нужди.

Г. проф. Мишайковъ вчера, като разглеждаше въпроса за общо или специално професионално образование, проповѣдаваше една ересь отъ тая трибуна, която е въ противоречие съ съвременната педагогическа наука, въ смисль, че гимназията се явява като едно сръдно учебно заведение, което дава не общо образование, а специално образование. Отъ друга страна, той смѣта, че прогимназията, тъй както съществува у насъ, е едно предвѣрие на гимназията. Апострофиранъ отъ г. Влайковъ, той каза: „Г. Влайковъ! Самото име „прогимназия“ показва, че прогимназията е едно предвѣрие на гимназията“. Разбира се, не казвамъ, че г. Влайковъ не знае, че въ съществуващия законъ за народното просвѣщение е казано, че прогимназията съставлява горенъ курсъ на основното образование, че основното образование, съгласно нашата конституция и сега действащия законъ за народното просвѣщение, е задължително, и че неговиятъ курсъ се простира за българскитѣ деца отъ 7 до 14-годишна възраст. Следователно, съвършено погрѣшно е, отъ понятието, отъ името „прогимназия“ да се вадѣ заключение, че тя е предвѣрие на гимназията, единъ преходъ за постѣпване въ гимназията.

Г. Мишайковъ поставяше въпроса, че щомъ основното образование е задължително и безплатно и неговиятъ курсъ трае 7 години, държавата трѣбва да даде всички жертви за построяването на сгодни, здрави и хигиенични сгради, дѣто да се учатъ българскитѣ деца, за създаването на единъ годенъ учителски кадъръ, който да понася на своитѣ плещи дѣлото на българското образование. Оттамъ нататъкъ г. представителътъ на правителственото болшинство разви една особена теза. Макаръ да съществува 38 сръдни учебни заведения въ 1929 г. и макаръ положението сега да е съвършено различно отъ онова въ 1886 г., когато покойниятъ Гешовъ бѣше надалѣ тревоженъ вѣкъ, г. Мишайковъ изкарва, че предъ видъ на условията, при които трѣбва да съществуватъ сръднитѣ учебни заведения, тѣхното мѣсто е въ градоветѣ, а мѣстото на професионалнитѣ училища е въ селата, и че общото образование трѣбва да бжде ограничено, защото то е отъ естество да създаде единъ интелигентенъ пролетариатъ, който заплашва съществуването на държавата.

Азъ съмъ отъ оцѣзи, които и въ миналото и днесъ поддържатъ възгледа, че общото образование е основа на професионалното, на специалното образование. Въ днешния — XX — вѣкъ, когато науката и техниката и въобще всички знания сѣ толкова много напреднали и когато, следователно, една по-висока култура е необходимостъ, когато чрезъ общата култура по-лесно се дохожда до специални познания, азъ по никой начинъ не мога да се обявя противъ сега съществуващитѣ сръдни училища — поне въ онзи размѣръ, въ който тѣ съществуватъ. Отъ друга страна, азъ не мога, да се боя отъ всички ония цифри, които многоуважаемиятъ г. професоръ изнесе отъ тая трибуна. Когато се говори за общо или професионално образование, заедно сѣ г. Мишайковъ ще признае, че не сѣ училищата, които създаватъ занаятитѣ или индустрията. При липса на капиталъ, при липса на една цѣлостна и хармонична политика въобще въ всички отрасли на нашия стопанско-икономически животъ, естествено, твърдение като това, че сръднитѣ училища, тъй както сѣ нагледни, създаватъ интелигентенъ пролетариатъ, който заплашва съществуването на държавата, може да има известно оправдание. Но ако има въобще една хармония между дейността на Министерството на народното просвѣщение и тая на Министерството на търговията, на Министерството на земледѣлието и на Министерството на финанситѣ; ако държавата има единъ стопанско-икономически планъ, резултатъ на общитѣ, на съвмѣстнитѣ усилия на всички дейци, които боравятъ въ тая областъ, на различнитѣ институти, на Парламента и пр., който планъ да се следва непрекъснато въ течение на единъ периодъ отъ дълги години, докато не се появятъ нови факти, които да му противоречатъ, положението ще бжде друго. Но, когато липсва такъвъ единъ планъ, естествено, ние ще се заблуждаваме, когато казваме, че трѣбва да съществуватъ само сръдни училища, които да даватъ общо образование, или пъкъ само професионални училища.

Трѣбва значи да се способствува съ една реформена дейностъ, за да се повдигне количествено и качествено народниятъ поминѣкъ — земледѣлието и всички негови отрасли; да се създадатъ условия и възможности за единъ правиленъ и цвѣтуещъ развой въобще на нашата търговия; да се създадатъ всички условия и възможности за вирѣне на българската промишленостъ, на българскитѣ занаяти; да се способствува за едно вътрешно омиротворение на страната; да се създадатъ условия и възможности за проникване на чужди капитали за развой на нашата родна индустрия. И когато всичко това е предметъ на една цѣлостна и хармонична политика, тогава училищата ще се явятъ като една потребностъ, като една нужда на самия животъ, безъ да се смѣта, че чрезъ училищата ще повдигаме народния поминѣкъ — както едно време покойниятъ Александъръ Людскановъ казваше въ Народното собрание: „Който изкара професионално училище, той има хлѣба си въ ржката“. Ако изповѣдаме възгледа, че единствено и изключително чрезъ училищата ще тласнемъ напредъ нашитѣ занаяти, нашето земледѣлие, нашата индустрия — това е една съзнателна самоизмама. Но ако координираме усилията на всички министерства, които се занимаватъ съ икономически въпроси — каквото е Министерството на търговията, каквото е Министерството на земледѣлието и пр. — тогава работата би била друга.

Сега имаме два закона за народното образование: единиятъ е законътъ за народното просвѣщение, публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ“, на 10 юлий 1924 г., а другиятъ е законътъ за търговско-промишленото образование.

публикуванъ въ „Държавенъ вестникъ“ на 9 юлий 1924 г. Значи, законътъ за търговско-промишленото образование се явява съ единъ день по-младъ отъ закона за народното просвѣщение — публикуванъ е единъ день по-рано въ „Държавенъ вестникъ“. Въ чл. чл. 48, 49, 50 и последващи отъ закона за народното просвѣщение се урежда много правилно материята за допълнителното образование, което трѣбва да се дава на населението въ мѣстата, където нѣма прогимназия — горенъ курсъ на основното училище. Въ този законъ ясно е посочена целта на всички курсове, които общинитѣ се задължаватъ да отварятъ, за да дадатъ нужднитѣ познания и да култивиратъ нуждната сръчностъ въ всички, които по една или друга причина не сѣ завършили задължителния курсъ на основното образование. Сѣщата тази материя, обаче, се урежда по другъ начинъ въ чл. чл. 57, 58, 59, 60 и последващи отъ закона за търговско-промишленото образование, където се говори за допълнителнитѣ практически търговски училища и курсове.

Но за да не остане никакво недоразумение, за да не се помисли, че тукъ се примѣсватъ две материи, които нѣматъ нищо общо, азъ съмъ дълженъ да констатирамъ, че това досущъ не е тъй. Въ закона за търговско-промишленото образование ясно е казано, че допълнителни практически училища и курсове се откриватъ предимно при търговско-промишленитѣ училища, като се използва тѣхниятъ преподавателски персоналъ, помѣщения и работилници, обаче, тѣ могатъ да се отварятъ и на други мѣста, по правилници и по програми, утвърдени отъ Министерството на търговията, промишлеността и труда. Една и сѣща материя за грижи за всички онѣзи, които свършватъ прогимназия и искатъ да се предадатъ на практическа дейностъ, или за онѣзи, които сѣ завършили долния курсъ на основното училище и искатъ да се предадатъ на дейностъ въ областта на занаятитѣ, земледѣлието, индустрията и пр., една и сѣща материя за подготовка въобще за младежа, който или е свършилъ прогимназия, или не е свършилъ, но трѣбва да бѣде въоръженъ съ по-големи познания, за да бѣде полезенъ членъ на обществото, се урежда по два различни начина отъ две различни министерства!

Нѣма да говоря тукъ за третата категория — за други професионални училища и за други допълнителни училища и курсове, които се отварятъ пъкъ отъ Министерството на земледѣлието при прогимназиитѣ, и които иматъ за объектъ пакъ ученика, който е завършилъ или не прогимназия. Въ всѣки случай азъ намирамъ, и трѣбва да се признае, че тази материя, както се урежда въ сѣществуващия законъ за народната просвѣта, е най-правилно най-добре уредена. Обаче, изглежда, че въ миналото всѣки единъ отъ министерската маса е искалъ да бѣде по-изобретателенъ и да поеме известна грижа, която не може да бѣде грижа на неговото министерство.

Съ три закони и съ три правилници къмъ тѣхъ — каквито сѣ правилницитѣ за сръднитѣ търговски и промишлени училища и за допълнителнитѣ практически училища, отъ 1926 г. — се урежда една и сѣща материя по три най-разнообразни начина. Въ чл. 69 отъ закона за търговско-промишленото образование е казано: отминаятъ се всички закони и разпорѣдби, които противоречатъ на настоящия законъ. Отъ туй генерално постановление въ последния членъ на този законъ се разбира, че се отминаятъ въобще всички наредби и законодателни мѣрки, предвидени въ всички други закони, безразлично, по което и да било друго ведомство, които му противоречатъ.

Искамъ да ви подчертая, че докато на нашата държава въобще — не на правителството — липсва единъ стопанско-икономически планъ, който да гарантира развой на нашия основенъ поминѣкъ — земледѣлието и неговитѣ отрасли; докато липсва единъ основенъ планъ, който да гарантира създаването на всички условия и възможности за вирѣне на нашитѣ занаяти и индустрия; докато законодателството, което иде да уреди пъкъ образованието за тия занаяти, за тоя поминѣкъ, е свършено разнообразно и нѣма никаква хармония между следванитѣ политики отъ тритѣ министерства — макаръ да бждатъ тѣ политики на едно и сѣщо правителство — въ края на краищата ще се дойде до резултати, каквито наистина ние сега констатираме отъ тази трибуна.

Когато се говори по бюджетопоекта за разходитѣ на Министерството на народното просвѣщение и когато въобще се говори за реформи въ областта на просвѣтата на народа, за издигане културата на тоя народъ, трѣбва да се знае едно — че колкото и да създаваме закони и

наредби, които да тласнатъ развой на нашата духовна култура напредъ, колкото и да даваме сръдства заради туй, колкото и да имаме добри желання и намѣрения, въ всѣки случай образованието трѣбва да бѣде нагледно за нуждитѣ на този народъ, който живѣе въ тази страна. Въ сѣщото туй време ние не можемъ да изпускаме изъ предъ видъ и друго едно обстоятелство — че не можемъ да бждемъ чужди на цѣлото онова законодателство, на всички ония мѣрки, резултатъ на дългъ опитъ, на училищна организация, на управление, които сѣществуватъ въ другитѣ държави.

Ако днесъ въ областта на финанситѣ, въ областта на данѣното облагане ние можемъ да си позволимъ експерименти, ако можемъ да си позволимъ свободата да обложимъ съ известенъ данѣкъ всички ония, които носятъ корава шапка на главата си, или да въведемъ единъ законъ за трудова повинностъ, който може да го нѣма въ никоя друга държава, въ областта на просвѣщенiето ние не можемъ да си позволимъ такава волностъ, напр., да създадемъ единъ законъ, споредъ който нашата гимназия да има тригодишенъ курсъ и по този начинъ да смѣтаме, че наистина ние даваме сръдно образование; или же да направимъ висшето образование съ тригодишенъ курсъ, когато почти навсѣкѣже въ свѣта то има четиригодишенъ курсъ, а за известни специалности — 5 и 6 годишенъ курсъ. Въ желанието си да бждемъ големи реформатори, ние не можемъ да кажемъ, напр., че се задоволяваме съ едно висше образование, което може да бѣде добито въ продължение на три години и по този начинъ да претендираме, че сме поставили нашата държава на равниъ ногу съ всички културни, напреднали държави въ Европа и въобще въ свѣта.

Съ туй искамъ да подчертая, че ние не можемъ да правимъ реформи, изхождайки само отъ нашитѣ културни нужди, отъ нашата икономическа структура и отъ нашитѣ планове, защото България не е единъ оазисъ, който живѣе самъ за себе си, но е една държава, на която действуватъ всички икономически, стопански и финансови закони, които иматъ значение и за цѣлото човѣшко обществити. Особено когато се касае за образованието, тя не може да отрече онова, което сѣществувва другаде; тя не може да прави реформи, безъ да държи смѣтка за развой на образователното дѣло въ Европа въ даденъ моментъ.

Щомъ това е тъй, никой не може да твърди — тъй, както направилъ многоуважаемиятъ професоръ г. Мишайковъ — че гимназиалното образование представлява отъ себе си нѣщо своего рода специално образование, че гимназиитѣ трѣбва да бждатъ въ градоветѣ, защото тамъ има всички условия за тѣхъ, а въ селата трѣбва да има само професионални училища. Гимназията дава общото образование, общата култура, която ще бѣде основата на специалната култура, на специалното образование. Въ цѣлия свѣтъ, навсѣкѣже, въ всички културни и напреднали държави, гимназията, въ този видъ, въ който тя сѣществувва днесъ въ България, съ известни нюанси въ известни страни, се смѣта за сръдно учебно заведение, което има за задача да даде обща култура.

Ето защо не можемъ да се съгласимъ съ проповѣдвания отъ тукъ възгледъ, че общото образование е само за известенъ кръгъ отъ хора, за известенъ слой граждани, или че то трѣбва да бѣде монополъ само за известни даровити деца. Науката трѣбва да бѣде демократизирана; тя може и трѣбва да бѣде направена достѣпна за всички. Ако може да се говори за известно ограничение, то е само по отношение на висшето образование, и то въ смисълъ, че онзи, който има наклонностъ, който има желание да борава съ методитѣ, да кажемъ, на математиката, не можемъ да го туримъ да борава съ методитѣ на медицинската наука; онзи, който има наклонностъ, който има всичкото желание и дарба да работи въ областта на родната или класическа филология, не можемъ да му повѣримъ една работа, да кажемъ, отъ областта на математиката. Но за сръдното образование никѣже въ свѣта не се прави ограничение; и то не може да бѣде ограничено за известенъ кръгъ хора. Плодоветѣ на просвѣщенiето, което сръдното училище дава, не могатъ да бждатъ хапчета, които да се даватъ само на известни кръгове, на известни слоеве хора отъ българското общество. Не може отъ тази трибуна на Народното събрание да се проповѣдва една невѣрна мисль — че градътъ е мѣсто, където въобще се събира каймакътъ, интелегенцията въ свѣта, и че селото е изворъ само на една човѣшка маса, която може да бѣде ратникъ, дейникъ въ областта на материалната култура.

(Ржкоплъскания отъ земледѣлцитѣ) Напротивъ, днесъ има видни икономисти, които твърдятъ тъкмо обратното.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. сг): Г. Омарчевски! Нийде по свѣта въ другитѣ държави не допускатъ младежитѣ да постѣпватъ въ сръднитѣ учебни заведения така, както е у насъ. Тамъ има конкурси, има приемни изпити, има ограничения.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Той знае това. Цѣлата негова образователна система е базирана на този принципъ, че не може всѣки да постѣпи въ сръднитѣ училища и че тѣзи училища трѣбва да се намалятъ. Той остави у насъ само две класически гимназии, като унищожи всичкитѣ други.

С. Омарчевски (з): Когато въ Франция унищожаватъ класическитѣ гимназии, не съмъ азъ, който ще искамъ да имъ давамъ животъ въ България.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Това, което Вие говорите сега, е игра съ принципѣтѣ. Тогава азъ се борихъ съ Васъ и поддържахъ, че не можете да унищожите хуманитарното образование, че то е дало ума на свѣта, че то е въздигнало народитѣ, но тогава Вие бѣхте противъ това, и даже ме изключиха тукъ, отъ Народното събрание, за 4 заседания. А сега Вие се поставите на единъ демагогски принципъ — че градътъ не можелъ, селото могло. Никой не казва това, което Вие мислите. Способниятъ ученикъ ще дойде и отъ селото. Половината отъ нашитѣ професори сѣ отъ село. Защо говорите такива работи? Защо искате да създавате една пропасть между граждани и селяни? Вчера г. Мишайковъ Ви говори тукъ, че трѣбва да сближаваме селото съ града, за да си подадатъ ржка, а Вие сега на друга база заставате.

Г. Марковъ (з. в): Той отговаря на онова, което се изнесе.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Азъ искамъ тутакси да го опровергая, защото той има други разбирания.

С. Омарчевски (з): Азъ ще Ви отговоря, уважаеми г. професоре. Никога, като народенъ представителъ или като отговорно лице, което е ръководило Министерството на народното просвѣщение, не съмъ работилъ противъ общото образование въ България.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Унищожихте класическитѣ гимназии.

С. Омарчевски (з): Не значи, обаче, че онзи, който е за общото образование, може да одобрява днешния редъ, днешния порядъкъ въ нашитѣ сръдни училища, които даватъ туй общо образование. Това сѣ два различни въпроса. Азъ смѣтамъ — повтарямъ, многоуважаеми г. професоре — че общото образование е основа на специалното образование, че колкото е по-висока общата култура, толкова по-лесно се добиватъ плодетѣ на специалната култура.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Достѣпно е за всички. Кой го ограничава? Вие го ограничихте.

С. Омарчевски (з): Дали днешнитѣ сръдни учебни заведения, които даватъ общо образование отъ 15—20—50 години, могатъ да бѣдатъ напълно одобрени — че тѣ наистина по програма, по начини на обучение, по методи и пр. отговарятъ на онѣзи задачи, които имъ поставя законътъ и законодателътъ — това е вторъ въпросъ.

Но, г. г. народни представители, азъ не съмъ отъ онѣзи, които ще искатъ да влизатъ въ полемика съ всички народни представители, които — кой доколко силитѣ и знанията му позволяватъ — се мжчатъ да бѣдатъ полезни въ туй отношение. Понеже г. Данаиловъ ме предизвика, азъ бихъ желалъ да се позова на едно чуждо мнение, за да му покажа, че въпрѣки различията, които съществуватъ върху известни положения между насъ и представителитѣ на партията, която управлява и къмъ която се числи г. Данаиловъ, нашето училищно дѣло намира горещи апологети въ единъ отъ голѣмитѣ свѣтовни институти, какъвто е тѣй наречениятъ Институтъ за ново образование „Жанъ-Жакъ Русо“, въ Женева, който институтъ г. Данаиловъ познава много добре и директоръ на който е именитиятъ професоръ Ферие. Този институтъ

се субсидира, доколкото моитѣ сведения се простиратъ, и отъ самото Общество на народитѣ и издава редица съчинения, за да прѣска свѣтлина по цѣлия свѣтъ. И именно въ едно отъ бележитѣ съчинения на този именитъ професоръ, издадено отъ сѣщия институтъ въ 1926 г., се съдържатъ възторжени думи за целигъ и задачитѣ на българското образователно учебно дѣло, а отъ друга страна се посочватъ голѣмитѣ материални несгоди — липса на училищни сгради, липса въобще на редица условия и възможности, които прѣчатъ за по-правилния му развой. Другъ единъ бележитъ ученъ, членъ на Карнегиевата фондация, която е издала и съчинения на г. проф. Данаиловъ, е тоже авторъ на една именита книга, където се говори за нашето учебно дѣло. Тази книга се явява втора по редъ следъ докладъ на Карнегиевата фондация, който излъже презъ 1913 г. и която е една велика, епохална книга за българския народъ и за българското племе въобще, защото се появи по време, когато срещу България бѣха напластени планини отъ заблуждения и предразсѣдци. Въ този докладъ участвуватъ именити учени, между които и проф. Милуковъ, Брайлсфордъ и други. Та, както казахъ, като втора книга — ако не първа, защото въ нея се говори по единъ специаленъ въпросъ, какъвто е въпросътъ за българскитѣ училища — се явява книгата „Училищата въ България“ на именития днесъ деканъ на Колумбийския университетъ, проф. Уилямъ Ф. Ржселъ, който бѣше дошелъ въ България презъ м. априлъ 1923 г. и престоя въ нея до м. августъ, следъ събарянето на така наречения отъ васъ дружбашки режимъ. Тази книга, която е издание на самия Колумбийски университетъ отъ 1924 г., по непонятни и досега на мене съображения, макаръ да е била получена въ Министерството на народното просвѣщение, въ Университетската библиотека, въ Народната библиотека и т. н., още не е преведена. Тя е единъ апотеозъ на българската духовна култура въобще отъ освобождението на България досега и въ нея най-възторжено се говори за българското образователно дѣло. Казва се следното: (Чете) „Има образователенъ процесъ и образователна целъ. Когато“ — за българското образование се говори — „се обръща внимание или на едното, или на другото, обикновено подобрене последва. Нека си послужимъ съ една проста фигура, като оприличимъ образованието на една желѣзница. Тя е предназначена да превозва децата отъ първата станция — младенчеството — до прицелната точка — сполучливо гражданство. Две крупни дейности влизатъ въ работитѣ на желѣзницитѣ. Едната засѣга локомотивитѣ, вагонитѣ, работническия персоналъ, операцияния, бюджета, безопасността на пътуването, удобствата при пътуване и здравословнитѣ условия. Втората засѣга самитѣ релси, очертаването на линията, прѣкоността на пътя, разпредѣлението на станциитѣ, върлостта на наклонитѣ и сигурността, че влакътъ ще пристигне на прицелната точка, ако машината и персональтъ изпълняватъ ролята си. Тия две свойства въ работата на желѣзницитѣ представляватъ процеса и целта. И дветѣ сѣ важни“. Това ви говори единъ американски професоръ, понеже, както се знае, образованието въ Америка е сложено на частни начала и държавата участвува въ него извънредно малко, като ръководнитѣ начала за напѣтване на образованието въ Америка даватъ университетитѣ и сръднитѣ учебни заведения, които съ своя авторитетъ и престижъ могатъ да наложатъ разбиранията си на другитѣ сръдни или висши училища. По-нататкъ азъ ще ви поясня тая мисль съ единъ примѣръ. (Чете) „Нашитѣ хубави училищни здания, подобрени методи за преподаване, сполучливи способности за измѣрване умственитѣ способности на децата, оценяване успѣха имъ и произвеждане ученицитѣ по научни начини, анализа на учебнитѣ предмети и отлични училищни помагала — всичко това ни е снабдило съ хубави влакове, съ превъзходни кондуктори и съ машини, които не само се пазятъ въ пълна изправностъ, но които работятъ бързо и евтино. Една задача, обаче, не сме разрешили, именно каква е прицелната ни точка. Билетитѣ, които сме купили за нашитѣ деца, даватъ ли имъ право да пристигнатъ на нѣкоя особена гара, или позволяватъ ли имъ само да се скитатъ презъ 8—10 приятни години?“

На този въпросъ, тѣй поставенъ отъ г. професора въ този най-голѣмъ въ свѣта университетъ — Колумбийския, той отговаря по следния начинъ. (Продължава да чете) „Това е областта, въ която България е извършила своята услуга. Доколкото се касае до процеса, американскитъ педагогъ нѣма да научи твърде много отъ България. Той нѣма да намери тамъ сполучливи способности за мѣрене интелгентността на децата. Ще срещне изживѣли методи

за даване бележки и за привеждане учашитъ се. Но ще бъде принуден да се наведе съ възхищение предъ отговора, който България дава на въпроса, за коя целъ съществува сложната училищна машина“.

Г. Т. Данаиловъ (д. ст): Тя бѣше вашата тогазъ.

С. Омарчевски (з): Сега не знамъ. Съчинението му е излъзало презъ м. септември 1924 г., като издание на Колумбийския университетъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. ст): Значи, той я хвали. Макарь и ваша, и аз: много се радвамъ.

С. Омарчевски (з): Въ всѣки случай, целта, която се поставяше на срѣдното училище въ миналото, и днесъ е сѣщата. Сѣщата учебна система, съ много малка разлика, се поддържа и сега. Така че ние, г. г. народни представители, когато говоримъ абсолютно, можемъ да не бъдемъ доволни отъ известни работи, които не вървятъ добре у насъ. Когато говоримъ, обаче, относително за това, което представляваме като държава въ сравнение съ всички балкански народи — какво представлява единъ народъ като нашия отъ 5 милиона 400 и толкова хиляди жители, които населяватъ едно пространство отъ 103 хиляди и нѣколко квадратни километра, на който грамотността е близо 60%, като се изключи населението до 6 годишна възраст — трѣбва да знаемъ, че той е единъ народъ, който по числото на ученицитъ, които ходятъ на училище, по числото на учителитъ, по числото на училищнитъ сгради дори стои по-горе отъ всички балкански народи и се намира на едно високо стъпало на европейската образователна лесница. Ако това е вѣрно, макаръ и относително, все пакъ ние известни недѣзи, които могатъ да бъдатъ посочвани и се посочватъ ежегодно, което нѣщо е отъ естество да спомогне за единъ по-бързъ темпъ въ развитието на българското учебно-възпитателно дѣло, за да се покаже за лишенъ пътъ на свѣта, че България както въ миналото, така и въ настоящето, е единъ инструментъ, единъ двигателъ на културата и прогреса и е допринесла извънредно много въ сѣкровищницата на общочовѣшката култура, когато много културни народи ѝ отричатъ правото на съществуване, и съ всевъзможни договори се мъчатъ да пригнѣятъ силния стремежъ на българина къмъ по-висока духовна и материална култура.

Напразни сѣ тия страхове, които г. Мишайковъ отъ тая трибуна изказа. Както имашъ честта да ви кажа, още отъ 1886 г. съществува този страхъ. Не можемъ да ограничимъ броя на срѣднитъ училища, защото нашиятъ народъ интуитивно, инстинктивно поддържа срѣдното училище, което дава общо образование. Казахъ, че то може да страда отъ известни дефекти, обаче още презъ 1832 г., първиятъ благодетелъ на българския народъ, некоронованиятъ български консулъ въ Русия, Василъ Евстатиевичъ Априловъ, отвори срѣдно училище, гимназия въ Габрово, а не, да кажемъ, столарско, дърводѣлско или земледѣлско училище. Нашиятъ народъ се възхищава отъ своето учебно, отъ своето просвѣтно дѣло, той дава всички жертви за него, но той, повтарямъ, по инстинктъ чувствува една необходимостъ, единъ стремежъ къмъ общото образование. Трѣбва, значи, съществуващитъ срѣдни учебни заведения, институтитъ, които по закона за народното просвѣщение сѣ предназначени да даватъ общо образование, като основа на специалната култура, да бъдатъ подобрени въ количествено и качествено отношение. Трѣбва да бъдатъ подобрени тѣхнитъ програми, трѣбва да бъде подобро обучението и възпитанието у тѣхъ, а и преподавателскиятъ персоналъ трѣбва да се подготви въ духа на новитъ педагогически вѣяния, за да може действително учениктъ да стане активенъ зритель на образователния процесъ, а не да бъде нѣмъ и пасивенъ зритель. Трѣбва да се положатъ всички усилия, за да се създадатъ сгодни, здрави и хигиенични сгради, защото въ тѣхъ учениктъ преживява най-сѣжитъ си години, най-ценното си време, за да не бъде училището за него едно мъчилище.

Трѣбва да се положатъ всички грижи за напълно задължително първоначално образование за всички подданици на българската държава безъ изключение; трѣбва да се направи възможното, щото основното образование да бъде задължително и за инороднитъ и иновѣрнитъ малцинства, за да дадемъ доказателства, че България, въпрѣки категорическитъ постулати и заповѣди на мирнитъ договори — които ѝ бѣха наложени съ сила — гарантира

църковната и училищна свобода на малцинствата. Тя и безъ тия договори върши това отъ 50 години насамъ, тѣи тия права на малцинствата тѣи както никоя държава на земното кълбо не ги тѣи, както говори и уважаемиятъ професоръ Ржселя въ своята книга за училищното дѣло въ България. Когато на нашитъ малцинства, не малцинства, а голѣми компактни български маси, които живѣятъ вънъ отъ границитъ на България — въ Македония, въ Тракия и въ Добруджа — имъ сѣ отнети църковнитъ и училищни права, когато имъ е отнето правото да говорятъ и пишатъ на родния си български езикъ, и то тамъ, кѣдето е началото на българската държава, и тамъ, кѣдето е началото на българската писменостъ — Солунъ, Битоля и пр. — ние тукъ въ свободна България, онеправдана, оскърбена и унижена, трѣбва да създаваме всички възможности и условия, за да се гарантира за инороднитъ и иновѣрнитъ малцинства напълно и свободно приложение на принципа на задължително образование.

Г. Марковъ (з. в): Никога малцинствата у насъ не сѣ били възпрепятствувани въ това отношение.

С. Омарчевски (з): Това е вѣрно. — Заради това ще трѣбва г. министърътъ на народното просвѣщение да надникне и види какво се преподава въ училищата на малцинствата у насъ. Защото при една анкета презъ 1920 г., преписката по която се намира въ Министерството на народното просвѣщение, азъ намѣрихъ учители въ турскитъ училища, които не знаеха четиритъ действия: събиране, изваждане, умножение и дѣление, които учители бѣха явно неграмотни и които трѣбваше да бъдатъ учени и обучавани въ курсове известенъ периодъ време, за да могатъ горе-долу да се подготвятъ за учители. Трѣбва такива учители да бъдатъ постепенно-постепенно замѣнявани съ други, които да бъдатъ добри учители на подрастващитъ поколения.

Ако наистина принципътъ на задължителното обучение бъде приложенъ и къмъ тия малцинства, ние нѣма да имаме хора свършили педагогически институти, които търсятъ мѣста, за да пласиратъ своя трудъ. Ако наистина държавата има политика да намѣри мѣста на всички ония, които свършватъ нейнитъ срѣдни учебни заведения, тя ще уволни 3.000 близо 4.000 секретаръ-бирници, за които се иска трѣтокласно образование и които получаватъ надъ 2.000—3.000 л. заплата — въ всѣки случай заплата по-голѣма, отколкото получава единъ основенъ учителъ — и вмѣсто тѣхъ ще си създаде единъ кадъръ отъ секретаръ-бирници, свършили срѣдно училище, които ще бъдатъ гордостъ на нашата държава, (Ржкоплѣскания отъ земледѣлцитъ) а не да служатъ на болшинството, което управлява, да служатъ на най-черни и мрачни замисли, както мнозина отъ днешнитъ секретаръ-бирници. Отъ друга страна ние трѣбва да ограничимъ оня притокъ отъ чужди хора, на които сме дали, по единъ или друга причина, достатъчно покривъ тукъ у насъ; този притокъ отъ чужди сили трѣбва да бъде спрѣнъ. Спомнете си много добре, че преди десетина дни ние тукъ гласувахме единъ законъ, съ който се дава право на Св. Синодъ да назначава духовни лица, руски подданици, за свещеници, учители „и други“, както е казано въ този законъ, значи — и владци, и професори, и всички въобще.

Г. Т. Данаиловъ (д. ст): Владцитъ не се назначаватъ, а се избиратъ, съгласно закона.

С. Омарчевски (з): Не зная, но понеже въ този законъ се казва „и други“, възможно е Св. Синодъ да назначава и професори, възможно е да назначи и екзархъ и т. н.

Този притокъ на чужденци трѣбва да бъде спрѣнъ, колкото и хуманитарни съображения и подбуди да ни движатъ, за да можемъ да създадемъ условия и възможности на всички, които свършватъ нашитъ срѣдни учебни заведения, да пласиратъ своя трудъ.

Казахъ въ началото — ще повторя и сега — ние ще гласуваме всички разходи, искани отъ правителството и предвидени му въ сегашния бюджетъ въ размѣръ на 832.025.000 л. — които, азъ съмъ убеденъ, нѣма да стигнатъ и ще се искатъ допълнителни кредити — и други 800 милиона лева, които общинитъ даватъ за материалната частъ, за поддържането на основното образование, защото главното перо, което гълта 646 милиона лева, е перото за основното образование, за първоначалнитъ училища, и още толкова милиона сѣ пъкъ срѣдствата, които даватъ общинитъ за материалната издрѣжка на училищата. Въ всѣки случай, като

казвамъ, че ще гласуваме тѣзи разходи, искаме да повлияемъ въпроса за материалното подобрене на активния деятель — на българския учител, на когото възлагаме най-големи надежди, безъ, отъ друга страна, да се мъчимъ да му създаваме условия и възможности, за да може да бѣде културенъ деятель, за да отговори на онова призвание, което и закони, и държава, и народъ му възлагатъ.

Наистина, има известни явления въ учителския животъ, има известни работи, които на пръвъ погледъ могатъ да послужатъ като единъ поводъ, за да се откаже материалното подобрене на учителското съсловие, а именно, че то било многочислено и че едно чувствително увеличение на заплатитъ на учителското съсловие ще повлѣче следъ себе си едно голямо увеличение на бюджета. Но ако Народното събрание, държавата схваща винаги, че трѣбва да даде всички срѣдства, за да издигне сѣдийския персоналъ или низшия персоналъ при сѣдилищата, за да нѣма оная корупция, оня политически развратъ, онова безчестие, на които сме свидетели, отъ една страна; ако държавата се мъчи да създава условия и възможности за единъ сносенъ човѣшки животъ на своитъ служители въ другитъ ведомства, то за учителитъ, на които възлагаме такива надежди и на които крепимъ такива упования, и особено днесъ, ние трѣбва да намѣримъ всички срѣдства, за да имъ гарантираме единъ по-носенъ животъ.

Ще ми се отговори, че срѣдствата, съ които държавата разполага въ този моментъ, не позволяватъ това и че числото на тѣзи народни труженици е извънредно голямо. Азъ мисля, че има известни източници, които се посочиха вчера отъ тази трибуна, отъ които все може да се направи нѣщо въ тая посока, ако не въ онзи размѣръ, който се иска отъ нѣкои, то поне въ по-малкъ размѣръ. Трѣбва да направи това Министерството на просвѣщенieto, което усвои една практика, заведена отъ нѣколко години насамъ, да се учредяватъ курсове за опрѣсняване познанията на учителитъ въ областта на новитъ вѣяния, въ областта на педагогическата наука, за да могатъ да бѣдатъ добри учители на нашитъ деца.

Не е вѣрно твърдението, изказано вчера отъ тази трибуна отъ г. Мишайковъ, че училищата въ София сѣ били толкова хубави, че той се въодушевлявалъ. Едно заблуждение е да се говори, че въ София имаме хубави училища. Има само нѣколко училища въ София, които отговарятъ на педагогическитъ изисквания и одоетиката и които сѣ наистина училища за водене на учебното образование тѣй, както се изисква. Повечето отъ училищата, особено тѣзи въ околността на София, сѣдни мѣста, където българскитъ деца формено гниятъ. Не искамъ съ това да обвинявамъ Демократическия сговоръ или който и да е другъ, но искамъ да разбия едно заблуждение — за което, може би, и азъ, и вие, и всички сме виновни — като се говори, че въобще образователното дѣло въ София било поставено на здрави основи, като си затваряме очитъ предъ училищата въ София и даже предъ училището, близо до което живѣе г. министъръ-председателъ, училището „Априловъ“, където учението се води отъ 8 ч. сутринта до 10 ч. вечерта, поради което училището, казано на български езикъ, не може да си почине, въздухътъ не може да бѣде пречистенъ, защото учебнитъ занятия се водятъ преди обѣдъ и следъ обѣдъ, а вечеръ тамъ има занятия руска гимназия. Има редица училища въ България и въ София, където на стенитъ сѣ нарисувани всички географически карти, където влагата презъ всичкитъ годишни времена разяжда българскитъ деца. Нѣма да ви чета обширни статистики, за да видите каква е заболяемостта всрѣдъ нашитъ деца. Тази година, напр. — г. министърътъ на просвѣтата знае този фактъ — деца, които живѣятъ на 3 км. далечъ отъ училището, каквито сѣ децата, които живѣятъ отатѣкъ Захарната фабрика край София, трѣбваше да идватъ въ I-та или XV-та прогимназия въ София при църквата „Св. Никола“ въ Ючбунаръ и да изминаватъ 2½ км. въ най-големия студъ, безъ да сѣ закусили, боси, гладни, бацитъ на които работятъ въ разни индустриални и фабрични заведения, лишени отъ контролъ, а, отъ друга страна, училището нѣма възможностъ да имъ даде една топла закуска, като идатъ отъ толкова дълъгъ пътъ, или да ги приюти на обѣдъ, да имъ даде топла храна, за да могатъ да прекрататъ по-леко учението.

Така че едно заблуждение е да се твърди, че учебното дѣло въ София, особено основното образование, е било поставено на добри начала. И до днесъ — безъ да обвинявамъ Демократическия сговоръ, безъ да обвинявамъ днешния министъръ на просвѣтата — Софийската община нѣма

точенъ списъкъ на всички подлежащи на задължително учение деца. Въ София подлежащи на задължително учение сѣ всички онѣзи деца, които се явяватъ въ училището. И ако погледнете отчета на Министерството на народното просвѣщение за 1921/1922 г., вие ще видите, че въ София подлежащитъ на задължително учение деца, споредъ официалнитъ данни, които намираме въ Министерството на народното просвѣщение, сѣ по-малко отъ постѣпилитъ въ действителностъ. Законътъ за народното просвѣщение, който важи и за най-малкия селски кметъ въ България, който важи, напр., и за кмета на с. Горубляне, постановява, че на 1 мартъ всѣка година кметътъ трѣбва да представи на училищното настоятелство и на инспектора списъкъ на всички подлежащи на задължително учение деца отъ 7 до 14-годишна възраст. Въпрѣки този законъ, обаче, който, както казахъ, важи за всѣки кметъ въ България, напр., и за кмета на с. Горубляне, софийскитъ кметъ, благодарение на „добритъ уредби“ на Столичната община, и досега не е далъ точни списъци, за да видимъ, колко сѣ децата, подлежащи на задължително учение, и колко трѣбва да бѣдатъ прибрани въ училищата. Нѣма го тукъ сега г. Никола Мушановъ, нѣма г. Досю Негенцовъ, които знаятъ този фактъ, за да го потвърдятъ.

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Това може да е вѣрно, азъ не го оспорвамъ, но г. Мишайковъ каза друго нѣщо. Той каза, че основното образование у насъ стои сравнително високо въ своята педагогическа страна и че учителскитъ институтъ въ това отношение е сравнително доста издигнатъ. И азъ мога да потвърдя това, защото съмъ ималъ деца, и защото зная, какво е основното образование въ странство. Трѣбва да се съгласимъ, че по отношение основното образование ние стоимъ сравнително високо, бихъ могълъ да кажа, много по-високо отъ нѣкои напреднали страни. Недейте говори така! Административната страна може да страда, но трѣбва да отдадемъ данъ на учителя въ основното училище, защото е работилъ много и е издигналъ системата до една завидна висота. И вие сте помогнали за нейното издигане, не Ви укорявамъ.

С. Омарчевски (з): Г. г. народни представители! Азъ не искамъ да бѣда разбранъ...

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Ето (Показва една книга), и Вашиятъ Ржселъ, който е описалъ Вашата система, казва същото. Ако искате да Ви го цитирамъ.

С. Омарчевски (з): Азъ не осждамъ правителството, азъ не осждамъ и учители; азъ констатирамъ, че Столичната община, респ. столичното училищно настоятелство, е една отъ главнитъ причини, за да не могатъ да бѣдатъ наети достатъчно годни и хигиенически сгради, за да бѣдатъ купени достатъчно помѣщения, та да може, при наличността на добре обученъ учителски персоналъ, съ какъто, безспорно, София разполага, да бѣдатъ наистина приложени принципитъ на трудовото обучение.

Но не по-добре стои срѣдното и основното образование и въ провинцията. Азъ имамъ при себе си едно изложение, подписано между другитъ и отъ Христо Кръстевъ, директоръ на I-та мъжка гимназия, проф. Боевъ, проф. Бѣлиновъ, полицейския комендантъ Карагѣзовъ, Цоню Бръшляновъ, г-жа министъръ Моллова, г-жа министъръ Бурова, проф. Романски, запасния генералъ Христовъ и др. — едно изложение, въ което се казва за I-та Софийска гимназия, на която навремето по единъ особенъ начинъ бѣ взето зданието, въ което се помѣщаваше...

Г. Т. Данаиловъ (д. сг): Ами въ ваше време стана това. Тукъ азъ съмъ правилъ питане на Васъ, г. Омарчевски, за това, че давате това хубаво здание на I-та гимназия на медицинския факултетъ. Помните ли? Въ ваше време зданието на тази най-хубава гимназия насила го взе медицинскитъ факултетъ. И директорътъ на гимназията г. Станимировъ ме повика да видя, какъ сѣ нахвърляни уредитъ на кабинета по физика. Вие сега, г. Омарчевски, се смѣте, но тогава това бѣше трагично, защото нѣмаше къде да се учатъ децата ни. Сега професоритъ отъ медицинския факултетъ подписватъ единъ такъвъ докладъ, защото тѣхнитъ деца сѣ стигнали вече за гимназия — азъ вече не се интересувамъ отъ това. А следъ нѣколко години и г. Омарчевски ще подписва единъ такъвъ махзаръ, защото неговото дете — нека му е живо и здраво — ще отиде да учи въ сегашнитъ мръсни стаи на I-та гимназия, където

сж учили децата ни, защото дадохте на медицинския факултет най-хубавото здание, оставено ни от наши предшественици, въ което сега се рѣжат трупове на умрѣли хора. И азъ съмъ кривъ, но най-кривъ е г. Омарчевски, защото той даде тази гимназия на медицинския факултетъ.

С. Омарчевски (з): Азъ изпълнихъ едно искане на академическия съветъ.

Г. Т. Данаиловъ (д.сг): Азъ много се радвамъ и Ви поздравявамъ, задето казвате, че сте изпълнили едно искане на академическия съветъ, но грѣбваше да се заинтересувате и да видите къде се учатъ децата. — Но, хайде, да си отида, защото иначе ще се препираме много! (Излиза отъ залата)

С. Омарчевски (з): Иначе се нарушаваше автономията.

Министъръ Н. Найденовъ: Автономия не значи да имъ дадете зданието, което искатъ.

С. Омарчевски (з): Въ това изложение се казва: (Чете) „Науката изисква да има за всѣки ученикъ минимумъ по 5 куб. м. въздухъ въ класната стая. А въ сѣщия рапортъ сж посочени класни стаи, въ които на единъ ученикъ се падало 2,3, 2 и даже по 1,8 куб. м.“ — въобще едно изложение, въ което се мотивира, че първата мъжка гимназия, презъ която сж минали маса ученици, които днесъ съставятъ, така да се каже, елита на нашата интелигенция, днесъ се помѣщава въ едно съвършено негодно, нехигиенично здание.

Имамъ тукъ едно друго изложение отъ директора на Шуменското държавно девическо педагогическо училище — едно училище съ толкова голѣми традиции, което е било гнѣздо, отъ което сж изхвъркнали презъ миналото въ неговия 55-годишенъ животъ безбройно много учители и учители, които сж се прѣсели по цѣлата българска земя, за да сѣятъ култура (Чете) „Тукъ ученицитъ просто не могатъ да дишатъ, натѣкани сж една до друга така, че едни сж залепнали съ гърбоветъ си до прозорцитъ и мръзнатъ отъ студъ, а други сж до печката и се потятъ и припаднатъ отъ горещина.“

„Пропорцията на освѣтлителната повърхностъ не е спазена никѣде. Въ централното здание тя е едва 1/7 отъ квадратурата на пода.“ и т. н.

Директорътъ въ това изложение до министра на народното просвѣщение, пратено и до други представители на политическия течения въ България, по-нататкъ казва: (Чете) „Считаме всичко гореизложено за достатъчно да Ви разясни печалната картина на живота въ Шуменското педагогическо училище. Това старо гнѣздо на просвѣта, което е допринесло твърде много за обрзването не само за шуменскитъ граждани, но още и на значителна частъ отъ цѣлия северо-източенъ край на България, това гнѣздо днесъ е гробница за учачитъ се въ него девизи“.

С. Савовъ (д.сг): Единъ благодетелъ отъ Шуменъ, Нанчо Поповичъ, е далъ срдства, за да се направятъ две гимназии, обаче фондътъ ги е присвоилъ.

Г. Марковъ (з.в): Нека се построи гимназия, а пакъ да се търсятъ паритъ.

С. Омарчевски (з): Минавамъ на втория въпросъ и ще заключа. Когато говоримъ, г. г. народни представители, че трѣбва да останатъ сега съществуващитъ срдни училища, които да бждатъ разсадници на общата култура, казахъ отначало, че то още не значи, какво ние можемъ да одобримъ програмитъ и начинитъ, по които се води въобще обучението, вътрешната страна на обучението въ тия срдни учебни заведения. Но наша грѣшка е, че ние, като народни представители, като обществени деятели, като хора въобще, които обичаме да говоримъ и да даваме мило за драго за издигането на духовната култура на България, единствено и изключително разчитаме на българското училище и особено на срдното училище, че то може, покрай даването на познания и покрай култивирането на способности и срдности, да даде същевременно и ония качества, които да направятъ отъ възпитаника, отъ питомца на срдното училище единъ добъръ български гражданинъ; да бжде той добре обученъ, въоръженъ съ познания, за да посрещне нуждитъ на съвременния тѣй много усложненъ животъ, отъ една страна, и, отъ друга страна, да има и ония граждански, социални и политически добродетели, за да бжде

той гордостъ на племето, което роди Паисий, Левски и др. Ние разчитаме въ туй отношение единствено на училището. И грижитъ за възпитанието възлагаме както на самото училище, тѣй и на културния деятель въ туй училище, на българския учителъ.

И макаръ че не сме дали добри програми; макаръ да не сме създали добри условия, за да подобримъ вътрешната страна на образованието; макаръ на държавата да липсватъ срдства, за да може обучението да стане по-активно, въ смисълъ на едно участие на ученика въ учебния процесъ, ние отъ друга страна не сме вземали и редица мѣрки, които не сж въ рѣцетъ на българския учителъ, не сж въ рѣцетъ на българското училище, които, обаче, способствуватъ за лошото или за доброто възпитание на нашата младежъ.

Ние искаме отъ ученика да бжде той единъ активенъ участникъ въ учебния процесъ. Нуждни сж обаче срдства, за да се набавятъ пособия, лаборатории, кабинети по физика, по химия, по естествена история и т. н., да се набавятъ въобще всички помагала и при единъ възпитанъ въ този духъ учителски персоналъ обучението да стане активно, т. е. да се привикне волята на ученика къмъ едно проявление не само външно, къмъ едни външни действия, но и къмъ единъ вътрешенъ душевенъ процесъ, къмъ вътрешни мисловни актове. А за да стане туй, нуждни сж голѣмо количество пари, за да може, наистина, още отъ най-долния курсъ на основното училище до най-горния курсъ на срдното училище, на висшето училище, обучението да стане активно. Отъ друга страна, казахъ оде, ние възлагаме всички грижи за възпитанието на бждещия български гражданинъ единствено на училището и на българския учителъ, като не вземаме мѣрки въобще да внесемъ по-други порядки въ нашия общественъ животъ, да внесемъ по-други разбирания въ нашитъ партийни борби, да повдигнемъ нивото на нашия печатъ, да създадемъ една литература, която действително да въодушевява, да възпламенява всички възпитаници на нашитъ основни и срдни училища. Въ туй отношение, за създаването на литература за нашитъ училища, Министерството на народното просвѣщение продължава една практика, почната веднага следъ войнитъ, която въ последно време, трѣбва да се признае, извънредно много се разрастна по размѣри, които въобще целятъ да допринесатъ извънредно много за повдигането на умствения уровень на учачитъ се, да бждатъ едни добри помагала както за самитъ учачи се, така и за онѣзи, които се намиратъ вънъ отъ училищната сграда. Министерството на народното просвѣщение издава редъ библиотеки: „Класическа библиотека“, въ която се даватъ плодетъ на именити класически писатели, философи, педагози и пр.; „Селска библиотека“, въ която се даватъ разкази на именити наши писатели; „Библиотека за малкитъ“, кждето се даватъ приказници и разкази за деца. Литературата за деца извънредно трудно се създава защото много лесно е да се напише книга за възрастенъ човѣкъ, но много мъчно е да се напише книжка за деца. Днесъ усилията на всички педагози и учени сж насочени въ тая областъ — да създадатъ литература за младитъ. Въ това отношение Министерството на народното просвѣщение заслужава подкрепа. Разбира се, че известни порядки трѣбва да бждатъ премахнати и да се прави по-добъръ подборъ на ония книги, които се издаватъ съ срдствата на държавата, които срдства, отъ една страна, трѣбва да бждатъ пестени, а, отъ друга страна — правилно и законно разпредѣлени, справедливо заплащане труда на писателитъ, да нѣма дѣление на писателитъ на ваши и наши, привилигироване на онѣзи, които се числятъ въ днешната партия, която управлява България, и пренебрегване на останалитъ. Трѣбва частъ по-скоро Министерството на народното просвѣщение, което намѣри време да повика притежателитъ на българскитъ кинематографи, за да конферира съ тѣхъ, да свика Висшия учебенъ съветъ, за да се занимае той съ законопроекта за кинематографитъ и следъ туй да го внесе въ Министерския съветъ и Народното събрание на обсъждане.

Ролята на кинематографа въ последното време, както ви е известно, е много голѣма. Той допринесъ извънредно много за образованието и възпитанието на младежта, но въ сждото време той е вреденъ и опасенъ въ известни отношения за възпитанието на младежа и на възрастния въобще. Министерството на народното просвѣщение продължава една инициатива, почната въ 1921 г. — да създава учебни кинематографи. И трѣбва да се признае, че се получиха добри резултати предимно въ малкитъ еснафски и земеделски центрове на България. Но отъ друга страна Министерството на народното просвѣщение, държавната

власт е нѣма, слѣпа и безучастна зрителка къмъ онова, на което сме свидетели всѣкидневно, къмъ оная пикантерия, къмъ ония безобразия, които сѣ плодъ на спекулацията, на стремежа на търговцитѣ съ кинематографа за по-голъми и по-огромни печалби и които влияятъ развращаващо върху младежта. Резултатитѣ ги виждате всѣкидневно: самоубийства, повечето отъ които сѣ резултатъ на кинематографитѣ. Не преди много време, вѣрвамъ, сте чели следния афишъ, който се шири изъ столицата на България повече отъ единъ месецъ. Азъ ще ви прочета този афишъ, за да видите, какво грамадно възпитателно и образователно значение може да има тоя афишъ съ хубави цвѣтни картини, разлепенъ на видни мѣста въ столицата! А ако може да видите какви приходи постѣпватъ въ кинематографитѣ отъ филмове, на които се прави такава реклама, ще разберете колко много тѣ се посещаватъ и какво огромно опустошително влияние упражняватъ върху българската младежъ. Афишътъ, за който ви поменахъ, има следното съдържание: (Чете) „Има ли право жената да измѣня на мъжа си, когато той я пренебрегва? Простимо и възможно ли е, жената, която обича мъжа си, да му изневѣри случайно? Може ли истинската любовъ да победи коварството на плътта? Една млада, темпераментна жена, която обича мъжа си, но е пренебрегната: горда и чиста, но слаба къмъ кознитѣ на плътта. Буенъ огънь на неудовлетворени пориви обзема двойствената натура; силна борба между любовта къмъ мъжа и коварството на плътта. Жадната за наслада плътъ я тласка въ вихара на разгулния животъ. Тамъ тя търси отмъщение и щастие. Виновна ли е тя и кой ще победи — любовта или плътта?“

Може да си представите, г. г. народни представители, какво е възпитателното значение на кинематографа, когато се правятъ такива реклами и какво влияние оказватъ на младежта, а не знамъ дали не и на възрастнитѣ неукрепнали още хора, афишитѣ съ подобно съдържание, които стоятъ разлепени по улицитѣ съ месеци. Но нѣма властъ, която да забрани рекламата на разнитѣ филми чрезъ подобни афиши, които дразнятъ само любопитството.

Министъръ Н. Найденовъ: Заглавието на филма какъ е? Всички филми, преди да почнатъ да се представятъ, се преглеждатъ отъ една специална комисия. Можете да бждете увѣрени, че съдържанието на афишитѣ не съответствува на съдържанието на филмитѣ. Притежателитѣ на кинематографи, следъ като добиятъ разрешение за представяне на единъ филмъ, злоупотрѣбватъ съ афишитѣ.

С. Омарчевски (з): Да, поставятъ заглавия, каквито изнасятъ на тѣхнитѣ интереси.

За ученическитѣ кинематографи въ село и въ известни градски, земеделски центрове мога да кажа само хубави думи, но не и за ученическитѣ кинематографи въ София. Въ в. „Миръ“ отъ 5 септември 1928 г. азъ чета следния списъкъ на филмитѣ, които дава ученическитѣ кинематографъ: (Чете) „На първи августъ — Другари на смъртта; на 2 августъ — Черния пиратъ; на 10 августъ — Любовта на калугерката; на 14 августъ — Пурпурното А. (Любовта на калугера); на 22 августъ — Моста на смъртта; Негово величество златото или оргиитѣ на единъ новъ богаташъ; Момичета за продажъ; Въ оковитѣ на брака; Съпруга на жена ми“ и пр. и пр.

Доколко ученическитѣ кинематографи въ София, поддържани и поощрявани отъ Министерството на народното просвѣщение, допринасятъ за развращаването на младежта, свидетелствува и това, което четемъ въ органа на г. министъръ-председателя, в. „Прѣпорецъ“, редактиранъ отъ нашия колега г. Никола Пждаревъ. В. „Прѣпорецъ“ отъ 7 ноември 1927 г., брой 251, на едно мѣсто казва следното: (Чете) „Днесъ даватъ въ „Тодоръ Минковъ“ — училището „Тодоръ Минковъ“ въ София — „Сватбата на студента“ съ нѣкой си Диксъ, т. е., щѣлъ да играе Диксъ.“

„Кой знае колко е важно за децата, че щѣлъ да играе Диксъ. Дали нѣкой педагогъ е тоя Диксъ, та да го рекламиратъ? На ученицитѣ и ученичкитѣ туй трѣбвало — да се покаже „Сватбата на студента“. Къмъ коя наука е отнесена тая сватба отъ г. г. учителитѣ, които ръководятъ училищнитѣ кинотеатри? Какъвъ моралъ се дава на децата съ тоя филмъ?“

Д-ръ Н. Чирпанлиевъ (д.сг): Този кинематографъ е на училищното настоятелство.

С. Омарчевски (з): Азъ не съмъ гледалъ този филмъ.

Х. Баралиевъ (с. д): Който е гледалъ този филмъ, той сигурно лише статията.

С. Омарчевски (з): Азъ чета това, което пише органътъ на г. министъръ-председателя, редактиранъ отъ г. Пждаревъ, Владимиръ Такевъ и отъ Григоръ Василевъ, който напоследъкъ го напусна (Продължава да чете) „Самитѣ училищни институти развалятъ морала и душата на ученицитѣ, а после се пишатъ окръжнии: „Да се работи за морала на ученицитѣ“.

„Господа отъ Министерството на народното просвѣщение, помислете се за училищнитѣ кинематографи, иначе, родителитѣ, ще направимъ всичко, за да останатъ тѣ праздни“.

Азъ не искамъ да хвърлямъ упрекъ къмъ г. министра на народното просвѣщение или къмъ Министерството на народното просвѣщение, защото, възможно е, то да не знае за този кинематографъ, защото и менъ нѣкога ме питаха по въпроси, които азъ не знаехъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Омарчевски! Позволете!

С. Омарчевски (з): Моля.

Министъръ Н. Найденовъ: Всички филми, които се проектиратъ въ общественитѣ кинематографи, се преглеждатъ отъ специална комисия.

С. Омарчевски (з): Това ми е известно.

Министъръ Н. Найденовъ: Тя, мисля, съществува още отъ Ваше време. Въ нея има представителъ на администрацията, има и представителъ на Министерството на просвѣтата. Така че всички онѣзи сцени, които сѣ безнравствени и пр. не се допускатъ да се филмиратъ. А специално за ученическитѣ кинематографи филмитѣ се преглеждатъ повторно отъ една комисия съставена отъ учители. Така че филмитѣ на централното държавно ученическо кино се преглеждатъ отъ една специална комисия отъ учители. Често пѣти, обаче, въ обществото се създава едно заблуждение, сѣдейки по заглавията на филмитѣ, че това сѣ сѣшитѣ филми, които се проектиратъ въ общественитѣ кинематографи. Това не е вѣрно, защото тѣ сѣ цензурирани и маса сцени отъ тѣхъ се изрѣзватъ. Не казвамъ, че това сѣ най-подходящитѣ филми, които трѣбва да се даватъ въ ученическитѣ кина, обаче това се дължи на обстоятелството, че ние още нѣмаме филмова библиотека, нагодена специално за нашитѣ ученически кинематографи. Та по заглавието на афиша не може да се сѣди и за съдържанието. Пакъ повтарямъ, една специална комисия, съставена отъ учители, преглежда и предварително прожектира филмитѣ, които се даватъ въ ученическитѣ кинематографи. Въ обществото проникватъ критики за ученическитѣ кина, които, увѣрвамъ Ви, въ повечето случаи изхождатъ отъ заинтересовани срѣди, а именно отъ ония срѣди, които се конкуриратъ отъ ученическитѣ кина, и затуй не трѣбва да се вѣрва на всички критики. Не е чудно, че дори в. „Прѣпорецъ“ е подведенъ по тоя начинъ. Въ София имаме следния случай. Дава се филмъ подъ заглавието „Какъ да се люби“. Разбира се, мене ме шокираше, че филмъ съ такова заглавие се дава въ ученическото кино. Обаче като прегледахъ филма, оказа се, че съдържанието съвсемъ не отговаря на заглавието, или отговаря, но съвършено въ другъ смисълъ — за обичъ братска, общочовѣшка и пр. Обаче, ония, които дадоха сѣция филмъ въ общественитѣ кинематографи, излѣзоха съ следната реклама: „Еди-коя си взайми, следъ като видѣла този филмъ, че се развела съ мъжа си“. Виждате до какви афиши се прибѣгва при липса на контролъ върху самитѣ афиши.

Резюмирамъ. Първо, всичкитѣ филми, които се даватъ въ нашитѣ обществени кинематографи, се преглеждатъ отъ специална комисия при Министерството на просвѣтата. Грѣшки сѣ възможни обаче до такава степенъ, както се твърди въ нѣкои вестници, не допускамъ. Второ, филмитѣ, които се даватъ въ нашитѣ ученически кина, се преглеждатъ повторно отъ комисия, която работи подъ контрола на Министерството на просвѣтата, състояща се отъ учители. Ако и да се даватъ филми, които се проектиратъ въ общественитѣ кинематографи, трѣбва да се знае, че тѣ се цензуриратъ повторно, преди да бждатъ дадени предъ ученицитѣ.

С. Омарчевски (з): Г. г. народни представители! Премиславамъ къмъ въпроса за насаждането известни чувства въ

нашата сръдно-школска младеж и ролята на Министерството на народната просвета във това отношение. Министерството на народното просвещение със цялата оная литература, която то във последно време издава, се мъчи да поднесе на младежта плодове на българските писатели, за да може нашата младеж да се възхищава и възпламенява от всичко онова, което е плод на българския национален гений и за да може, като усвои плодотъ на българския национален гений, по-лесно да се възхищава и възпламенява от плодотъ на чуждия гений. Азъ казахъ, че трѣбва да бѣде правенъ подборъ на книгитѣ, които се издаватъ. Своята мисль азъ ще илюстрирамъ, като ви прочета единъ пасажъ отъ едно отъ изданията на Министерството на народното просвещение и ще моля г. министра на народното просвещение да нареди въ бъдеще подобни грѣшки въ изданията на министерството да не се допускатъ. Ще цитирамъ отъ № 11 на библиотека „Българска книжнина“, издание на Министерството на народното просвещение, фондъ „Ив. Вазовъ“, отъ 8 коли, цена 10 л., печатана въ Държавната печатница. Споредъ едно постановление на Министерския съветъ, изданията на Министерството на народното просвещение се печататъ безплатно отъ Държавната печатница, за да бѣдатъ по-достъпни за българския народъ. Въ този нумеръ сѣ публикувани народни приказки. Въ приказката „Трима братя и една ламя“, като се разправя, че „имало едно време троица братя юнаци“, какъ тѣ вървѣли и пр. и пр. въ края се разправя следното: (Чете) „Туриала подницата на огъня и натрупала отдолу торъ. та се задимила всичката къща“. Забележете: **всичката** къща. „Ти се готвила ужъ пакъ да мѣси хлѣбъ, та му рекла: — Моля ти се, юначе! Я понаведи се, та духни да пламне огънятъ, да не кади толкова. — Азъ съмъ дошелъ на гости, не съмъ дошелъ да ти слугувамъ, отговорилъ ѝ юнакътъ. Ламята се повила, повила, па се навела да духне огъня. Той като се извилъ, та я гръмналъ съ боздугана — гръмналъ я съ боздугана! — „между плещитѣ, разцепилъ я на две половини и братята му излѣзли живи изъ корема ѝ“.

Г. г. народни представители! Азъ мисля, че въ едно издание на Министерството на народното просвещение, за което се харчатъ държавни сръдства, не могатъ да бѣдатъ писани такива работи, че „като я гръмналъ съ боздугана между плещитѣ, разцепилъ я на две половини“. Какъ ще я гръмне съ боздугана и като я гръмне ще я разцепи на две половини? Какъ може да се разправятъ такива глупости на учанитѣ се и на народа?

Г. Марковъ (з. в): Гръмотевица трѣбва да е.

С. Омарчевски (з): По-нататъкъ на стр. 96 въ приказката за „Галената дъщеря“ се казва следното: (Чете) „Имало единъ човѣкъ и една жена“. Единъ човѣкъ и една жена? Значи, жената не е човѣкъ!

Министерството на народното просвещение не може да издава съчинения, които могатъ да насаждатъ заблуждения. Освенъ това, азъ мисля, че Министерството на народното просвещение трѣбва да оказва една защита, едно покровителство и на частнитѣ книгоиздателства у насъ, каквото е „Хемусъ“ или „Иванъ Г. Игнатовъ и синове“, едни книгоиздателства, които нѣматъ равни на Балканския полуостровъ, които сѣ една национална гордостъ, но които, за жалостъ, сѣ въ една война съ Министерството на народното просвещение. По непонятни за менъ съображения, Министерството на народното просвещение, респективно неговиятъ началникъ на културното отдѣление и нѣкои други около това културно отдѣление, е въ една постоянна война съ книгоиздателството „Иванъ Г. Игнатовъ и синове“ — да не говоря за войната съ книгоиздателство „Хемусъ“ — която е отъ естество да прѣчи на една дейностъ, която си е поставила за целъ да допринесе нѣщо за повдигането на българската духовна култура на по-гольма висота. Защото, да вземешъ въ тия години, въ които живѣе днесъ България, при тая остра финансова криза, когато книгата въобщо става много мѣчно достояние на повечето хора, поради липсата на сръдства и възможностъ да бѣде набавена, да издавашъ съчиненията на великия Толстой, на Жуль Верна, на Мопасана, на Достоевски и на редица други автори, е единъ подвигъ достоенъ за удивление и учудване, и затова най-малко Министерството на народното просвещение трѣбва да бѣде оный институтъ, който да води война съ едно такова книгоиздателство, да му прѣчи, да не му препоръчва нито една издадена отъ него книга, нито едно негово издание, което има за целъ да издигне моралната култура на българския народъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Г. Омарчевски! Вие твърдите, че министерството е прѣчило на книгоиздателство „Хемусъ“?

С. Омарчевски (з): По-малко на „Хемусъ“, но повече на книгоиздателство „Иванъ Игнатовъ и синове“.

Х. Статевъ (нац. л): Г. Омарчевски! Игнатовитѣ издания сѣ толкова беграмотни, преводитѣ сѣ толкова бездарни, че ако ги прегледате, ще съжалявате, че се хвърлятъ толкова пари, безъ да се влага каквато и да е прецизностъ, каквато и да е грижа за единъ редовенъ преводъ.

С. Омарчевски (з): Редакторъ на литературния отдѣлъ при това книгоиздателство е г. Цвѣтанъ Минковъ, добъръ учител по българска литература въ III мъжка гимназия — може би е учител на Вашия синъ, г. Статевъ. Той е подведомственъ на г. министра на народното просвещение; той преглежда преводитѣ на съчиненията на редъ знаменити автори, като Толстой, Достоевски и др. Азъ имахъ възможностъ да прегледамъ нѣкои книги, но не съмъ констатиралъ тоя лошъ вкусъ, който Вие сте констатирали. Наистина, то е въпросъ на познания, но монитѣ впечатления не сѣ такива, каквито сѣ Вашитѣ, г. Статевъ! Редакторъ е и г. Пундевъ.

Обаче азъ не искамъ да защитавамъ никого. Азъ искамъ само да констатирамъ, че Министерството на народното просвещение трѣбва да се отнася благосклонно къмъ всички институти, къмъ всички частни инициативи, които иматъ за задача да издигнатъ духовната култура на нашия народъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Това е правено досега.

С. Омарчевски (з): Още единъ пунктъ, за да заключа. — Министерството на народното просвещение, съгласно чл. 8 отъ съществуващия законъ за народната просвета, презъ 1930/1931 г. тѣкми да издаде редица учебници — министерството си монополизира правото само да ги издава. Азъ не отричамъ правото на г. министра — макаръ то да се отрича отъ много добри инакъ приятели на г. министра, дори приятели отъ болшинството, отъ неговата партия. Азъ не отричамъ правото на Министерството на народното просвещение, съгласно чл. 8 отъ съществуващия законъ за народната просвета, да издава учебници и учебни помагала за българскитѣ училища.

Но тоя въпросъ, г. министре, е повдиганъ и преди Васъ. Нѣщо повече, повдиганъ е въпросъ: може ли, не трѣбва ли въ основното училище да се въведе само единъ букваръ, да нѣма други учебници? Този въпросъ не е новъ, и не е само за България; той е въпросъ, който вълнува всички педагогически умове въ Европа и въ свѣта. Ние повдигнахме този въпросъ преди 7—8 години. Но при българскитѣ условия, при българската действителностъ, когато все пакъ има известни хора, които могатъ да използватъ липсата на учебни помагала, за да даватъ на ученика само това, което е тѣмъ удобно и полезно, за да могатъ да прокаратъ известни политически тенденции, или известни разбириания противоречиви на тия, които държавата има и които би трѣбвало тя да ладе на своитѣ питомци, на своитѣ бѣдещи граждани, намѣри се въ киналото, че е вредно, че е опасно да бѣде оставено нашето основно училище безъ всѣкакъвъ учебникъ. Г. г. народни представители! Въ много затѣпени села на нашата татковина и днесъ, при толкова голѣмата книжнина, все пакъ учебникътъ за първоначалното училище си остава единствената книга въ българското селско семейство. Ние не можемъ да лишимъ българското семейство отъ една книга, която трѣбва да се намира въ всѣко семейно огнище.

Но г. министърътъ на народната просвета безъ много и основни проучвания разрешава въпроса за монопола на издаване учебници за единъ тѣлтъ периодъ. Издадена е вече и наредба още преди единъ месецъ, публикувана бѣ въ „Държавенъ вестникъ“ — имамъ я сега тукъ; тя ще влѣзе въ сила отъ 1930/1931 учебна година. Сега се иска представянето на ръкописитѣ до 1 септемврий т. г. Споредъ мене, тая мѣрка може би е напълно целесъобразна, но тя е една мѣрка, която трѣбваше да бѣде предметъ на всестранно обсъждане въ Висшия учебенъ съветъ. Нека г. министърътъ знае, че този въпросъ, колкото и да е въпросъ на Министерството на народното просвещение, респективно на неговитѣ висши чиновници, болшинството отъ които сѣ ученикари; колкото, отъ друга страна той да е въпросъ на книгоиздатели и печатари, той е преди всичко въпросъ на оный специаленъ общественъ институтъ, който е предвиденъ въ съществуващия законъ за народната просвета — Висшия учебенъ съветъ.

Г. министърът на народната просвета е изслушал, според моите сведения, мненията на някои хора — на книжари, на печатари, на издатели — но той не е изслушал мненията на хора по-компетентни, дори на хора от неговата политическа сръбда, въ която сръбда той се движи, за да види колко тая мърка е прибързана и колко тя е опасна. Държавата и до днешен ден, г. г. народни представители, при одобряване на учебници не се ръководи от една ясно установена от нея цел, не от вчерашния, нито от вчерашния министър на просветата. Цялото нещастие за нашето образователно дѣло се състои въ това, че Министерството на просветата изисква известен учебник да бъде съставен тъй, както авторът на тоя учебник намира, че трѣбва да бъде съставен и написан. Наистина, въ правилникитѣ и въ програмата е посочено, какви формални и материални цели се преследватъ съ известенъ учебенъ предметъ, който е поставенъ въ програмата на известно учебно заведение. Но въ всеки случай тамъ не е пояснено стриктно, не е дадено определено указание, което да служи като напѣтствие на оня, който прави учебникъ по тоя предметъ, за да пише въ учебника не това, което той иска, но да пише онова, което държавата иска да бъде написано и дадено на оны, който се учи и възпитава.

Въ единъ представенъ за одобрение — не въ времето на г. Найденова, а по-рано — учебникъ по естествена история се разправяше, напр., че имало свини, които тежали закляни 900—1.000 килограма. Въ единъ разговоръ съ единъ издател — днесъ подведомственъ органъ на Министерството на народното просвѣщение, пъкъ и въ миналото е билъ такъвъ — запитанъ отъ мене, защо е билъ одобренъ такъвъ единъ учебникъ, въ който пише, че нѣкъде имало свини, които тежатъ 900—1.000 кгр., той ми каза, че чель въ едно ръководство въ Лайпцигъ, че действително въ Южна Америка между рѣкитѣ Мисури и Ориноко имало такива свини. Може между Мисури и Ориноко да има такива свини. Но когато въ България правимъ учебници за българскитѣ деца, не можемъ да даваме такива познания, не можемъ да даваме такива сведения, които ще създадатъ въ съзнанието на българскитѣ деца недобри диспозиции.

Г. г. народни представители! Извинявайте, че не мога да говоря високо, защото съмъ боленъ; но ще кажа две думи за Народния театръ, и ще завърша.

Държавата даде извънредно много сръдства, за да направи единъ театръ, който съставлява наша национална гордостъ. Тоя театръ, тая голѣма, величествена сграда, тоя монументъ, който трѣбва да ни изпълва съ чувство на гордостъ, разбира се, може да се нарече народенъ, защото се поддържа отъ държавата. Но трѣбва да се поддържатъ и всички ония театри, които сж въ провинцията. Трѣбва да се отдѣлятъ сръдства отъ бюджета и за тѣхъ, защото и тѣ служатъ на народа тамъ долу, и тѣ сж полезни. Нашиятъ народенъ театръ, тъй както е съграденъ сега, както е създаденъ за развиване чрезъ него на нашата национална драма и опера, отсега нататкъ не трѣбва да сръща ония прѣчки, които спъваха досега неговия развой. Поне при наличността на новата сграда тия прѣчки трѣбва да бъдатъ премахнати.

Но азъ недоумѣвамъ едно. Азъ слушахъ тукъ отговора на г. министра на народната просвета, по запитванията, отправени му отъ г. Григоръ Чешмеджиевъ, отъ г. Пждарева, отъ г. Лѣкарски и отъ други по поводъ кризата въ театъра и по поводъ оставкитѣ на артиститѣ. Г. министърътъ мислѣше, че борбата е насочена противъ директора П. К. Стойчевъ, къмъ личността на когото азъ храня най-голѣмо уважение и почитание. Г. министърътъ смѣташе, че кризата ще може да бъде разрешена съ уволнението на г. директора на Народния театръ. Имайки предъ видъ, обаче, цялата организация на театъра по досегашния законъ, а така сжщо и изхождайки отъ други съображения, които не е мѣстото и времето сега да излагамъ — запазвамъ си правото да ги развия при разискването на съответнитѣ текстове отъ новия законопроектъ за народното просвѣщение — азъ смѣтамъ, че кризата далечъ не е могла да бъде разрешена съ уволнението на директора на Народния театръ.

Г. министърътъ на народното просвѣщение въ заседанието на Народното събрание отъ 29 януарий е казалъ следното: „Презъ време на тоя конфликтъ, понеже г. г. артиститѣ си дадоха оставкитѣ, азъ ги приехъ и не можехъ да не ги приема. Директорътъ на театъра, който бѣше тожко боленъ, можа следъ 10 дена да поднесе своята оставка, силавайки се на това, че е боленъ. Имайки предъ видъ тия мотиви за оставката на г. Стойчева, азъ я приехъ и го освободихъ отъ длѣжностъ“.

Азъ питамъ г. министра, отъ тази трибуна го моля да ми отговори: когато той, министърътъ на народното просвѣщение, на 29 януарий 1929 г. е далъ тая декларация предъ Народното събрание, билъ ли е директорътъ на Народния театръ наистина уволненъ или до днесъ той се намира въ отпускъ?

Министъръ Н. Найденовъ: Сега ли да Ви кажа?

С. Омарчевски (з): Да.

Министъръ Н. Найденовъ: Директорътъ г. Стойчевъ си е далъ оставката и тя е приета, обаче не оформена; уволнението му трѣбва да стане съ указъ. Въз основа заключението на една комисиия, той има 3-мечеченъ отпускъ, който изтича тия дни: изтече ли тоя отпускъ, ще бъде издаденъ и указътъ. Така е по закона; (Къмъ земледѣлцитѣ) и нѣма защо да се смѣте. Не може да се издаде указъ или само заповѣдь за уволнение на който и да е държавенъ служителъ, когато той има право на отпускъ по болестъ.

Г. Марковъ (з в): Само да нѣма игра.

Министъръ Н. Найденовъ: Съобразилъ съмъ се съ закона за държавнитѣ служители. Така е. Нѣма нищо нередовно.

Г. Марковъ (з в): Има приета оставка.

Министъръ Н. Найденовъ: Оставката е приета, обаче трѣбва да се оформи уволнението, да излѣзе указъ, следъ като му изтече отпускътъ по болестъ — право, което му се дава по закона за чиновницѣтѣ.

Г. Марковъ (з в): Значи, той е още единъ видъ чиновникъ.

С. Омарчевски (з): Не „единъ видъ“; той си е чиновникъ. Какъ така „единъ видъ“!

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Трѣбваше да му прекратите отпуска, г. министре!

С. Савовъ (д. сг): Какъ ще му прекратишъ отпуска? Нѣщо повече — трѣбва да му го продължишъ.

Министъръ Н. Найденовъ: Оставката се счита окончателно приета, когато се издаде указъ по Министерството на народното просвѣщение, и то следъ като изтече разрешениятъ му по болестъ отпускъ. Много ясно е. Постѣпва се съгласно закона за държавнитѣ служители.

С. Савовъ (д. сг): Това става и съ много учители, които сж болни.

С. Омарчевски (з): Г. г. народни представители! Като цитирамъ думитѣ на г. министра на народното просвѣщение, азъ не смѣтамъ, че уволнението на директора разрешава спорнитѣ въпроси между артиститѣ и управата на театъра, държавата. Азъ имамъ малко по-друго мнение по този въпросъ и ще го кажа, кждето му е мѣстото и времето. Обаче азъ констатирамъ единъ фактъ — именно декларацията на г. министра: „Имайки предъ видъ тия мотиви за оставката на г. Стойчева, азъ я приехъ и го освободихъ отъ длѣжностъ“.

(Председателското мѣсто заема подпредседателътъ В. Димчевъ)

С. Савовъ (д. сг): (Възражая нѣщо)

С. Омарчевски (з): Какво разправяте тукъ за вашето окръжно счетоводство?! Тамъ въ Шуменско е друго. Въ този случай човѣкътъ е освободенъ отъ длѣжностъ.

С. Савовъ (д. сг): На учителъ, който е заболѣлъ, се продължава отпускътъ 3 пѣти въ една година.

П. Миновъ (з в): То е друга работа.

С. Омарчевски (з): Г. г. народни представители! Азъ нѣма да се намѣсвамъ въ едни други съображения, да изнасямъ какъ е взето медицинско свидетелство отъ трима лѣкари, и че е имало отказъ отъ страна на четвъртия — театралния лѣкаръ; азъ нѣма да изнасямъ какъ следъ три дена г. директорътъ — къмъ когото храня най-голѣмо

почитание — е взел друго свидетелство, че е здравъ, за да се застрахова за една почетна сума при едно голѣмо застрахователно дружество. Азъ говорихъ съ единъ отъ главнитѣ диригенти, който наскоро напуска страната и който по време на кризата бѣше гостъ на г. Стойчева. Когато азъ го запитахъ: тежко боленъ ли е директорътъ или лежи така, той ми отговори: „Ей така лежи“. — Боленъ — лежи!

Г-да! Сега азъ искамъ съ туй да подчертая, че най-малко бѣше нужно г. министърътъ на народното просвѣщение — който виждамъ, че има всичкото желание и намерение да внесе редъ въ едно учреждение, каквото е Народниятъ театъръ, за който държавата прави толкова много жертви — да се мъчи да прикрива истината.

Още веднѣжъ заявявамъ, ще гласуваме кредититѣ, като изказваме нашето съжаление, че критикитѣ по бюджетно-проекта на Министерството на народното просвѣщение не бѣха направени тукъ, преди да бѣде внесенъ и гледанъ той отъ комисията по бюджета. (Ръкоплѣскания отъ земледѣлцитѣ)

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата г. министърътъ на народното просвѣщение.

Министъръ Н. Найденовъ: Знамъ мнението на г. Омарчевски за театъра и за досегашния му директоръ г. Стойчева. Безспорно, неговото мнение е правилно. Доколкото знамъ, то доби изразъ въ нѣкои вестници, издавани отъ тѣхната група, за да бѣде на другия день зачеркнато. Но понеже г. Омарчевски презъ своето министерствуване е ималъ често контактъ съ тия артистически сѣбди, безспорно е, че той има и по-правилни схващания по отношение на политиката, която министерството ще трѣбва да води спрямо тѣхъ.

Но въпросътъ за уволнението на г. Стойчева стана вече баналенъ. Като-че-ли има едно недовѣрие около причинитѣ, които предизвикаха неговото уволнение. Заявявамъ, че това, което каза г. Омарчевски, а именно, че г. Стойчевъ си е далъ оставката и че тая оставка е приета отъ менъ — отговаря на истината. Обаче г. Стойчевъ е заболѣлъ сериозно и до днесъ носи последицитѣ отъ тази болестъ. Комисия отъ трима лѣкари — не знамъ дали е участвувал театралниятъ лѣкаръ или не, нѣма значение — констатира заболяване отъ инфлуенца въ онази рѣдка форма, отъ която имаше заболѣли само трима-четирима души въ София: мозъчно възпадение. Последицитѣ отъ това мозъчно възпадение — замайване и припадъци — и до днесъ ги има бившиятъ директоръ на театъра. Ще моля и г. Омарчевски да повѣрва и да не се отнася така леко, когато се твърди, че действително г. Стойчевъ по болестъ си е далъ оставката, и че му е билъ даденъ отпускъ, на който той има право. И най-вече въ случая има право на отпускъ директорътъ на единъ Народенъ театъръ, който директоръ следъ такива голѣми и усиленни грижи, положени за строежа и уредбата на театъра, си създаде благоприятни условия за своето заболяване.

Формално, правилно е постѣпено. Оставката е приета, обаче, понеже е държавенъ служителъ, указътъ ще се издаде следъ изичане на разрешения му отъ комисията отпускъ по болестъ.

Х. Статевъ (нац. л): Г. Омарчевски, обаче, повече вѣрва на единъ чужденецъ, отколкото на единъ български министъръ.

С. Савовъ (д. ср): Тавъвъ му е табигетътъ.

Нѣкой отъ земледѣлцитѣ: Откъде знаешъ?

Х. Статевъ (нац. л): Все пакъ той бѣше длъженъ да се корегира.

С. Омарчевски (з): Лѣкари...

Х. Статевъ (нац. л): На мене вѣрвашъ ли?

Д. Ивановъ (з. в): Мнѣчно може да се вѣрва на Васъ.

Председателстващъ В. Димчевъ: Има думата народниятъ представителъ г. Трифунъ Ерменковъ.

Т. Ерменковъ (д. ср): (Отъ трибуната) Г. г. народни представители! Вземайки думата по бюджетно-проекта на Министерството на народното просвѣщение, азъ ще се

помъча да бѣда съвършено кратъкъ и ясенъ. Нѣма да искамъ съ моитѣ думи да се харесвамъ нито на толкозъ много възпѣваното учителство, нито на отговорнитѣ лица въ Министерството на просвѣтата. Въ менъ ще има куража да кажа това, що чувствува моето селско сѣрдце, това, което ме е научилъ моятъ десетгодишенъ опитъ като учителъ.

Макаръ че съмъ съгласенъ по принципъ съ казаното отъ това мѣсто отъ г. Янулова, какво изказанитѣ мнения по бюджетно-проектитѣ сѣ само едни благопожелания, понеже тѣ сѣ минали вече презъ комисията, все пакъ азъ мисля, че съмъ длъженъ да кажа своето разбиране по тоя бюджетно-проектъ. Нѣма да засѣгамъ надълго и нашироко учебната дейность на учителя, а ще се помъча да засегна повече неговата извънучебна дейность, а така сѣщо и неговата обществена роля въ нашата държава.

Азъ изхождамъ отъ положението, че учебното дѣло у насъ не бива да бѣде въпросъ на тази или онази партия, на това или онова правителство — то трѣбва да бѣде въпросъ на държавна политика, която да бѣде следвана неизмѣнно отъ всички правителства, безъ разлика отъ коя партия или групировка произхождатъ тѣ.

Слушахъ съ внимание всички оратори, които говориха преди мене. Чухъ почти отъ всички, кои повече, кои по-малко да пѣятъ само възнехваления за нашия народенъ учителъ. Азъ не съмъ отъ тѣзи, които ще го ругаятъ или ще отричатъ неговитѣ заслуги и неговата роля, особено въ доосвободителната епоха и непосредствено следъ нея. Но азъ съмъ отъ тѣзи, които мислятъ, че, ако ние българитѣ страдаме отъ нѣкои вродени недостатѣци, единъ отъ най-голѣмитѣ е — претенцията ни само за права и права, безъ ни за моментъ даже да си спомняме за нашитѣ задължения.

И, мисля, г. г. народни представители, че ние най-напредъ ще трѣбва да се научимъ да изпълняваме нашитѣ задължения, а следъ това да претендираме за повече права. Това го казвамъ, защото имаше оратори, които отъ тази трибуна много пѣти сѣ говорили и продължаватъ да говорятъ само за правата на нашия народенъ учителъ, а най-много се злоупотрѣбвява съ неговото материално положение. Не съмъ отъ тѣзи, които смѣтатъ, че нашиятъ народенъ учителъ е възнаграденъ достатѣчно добре, но азъ не съмъ и отъ тѣзи, които смѣтатъ, че нашиятъ народенъ учителъ е най-зле платениятъ държавенъ служителъ. Тука дълга да отхвърля като съвсемъ невѣрно твърдението на г. Нейкова, какво нашето доблестно офицерство е сравнително по-добре платено отъ учителството. Г. г. народни представители! Нека си припомнимъ мирновременнитѣ заплати както на офицерството, така и на сѣдийството, така и на учителството и нека направимъ смѣтка, кои отъ тѣхъ, сравнени процентно, съ мирновременнитѣ заплати, сѣ платени по-добре. Въ мирно време единъ капитанъ получаваше чиста заплата 310 л. златни; единъ мирови сѣдия тоже 300 л. златни; единъ редовенъ първоначаленъ учителъ получаваше 85 л. златни. Сега превърнати по днешния курсъ би трѣбвало да получаватъ: единъ капитанъ около 8.000 л., единъ мирови сѣдия — около 7.500 л., а единъ редовенъ първоначаленъ учителъ — около 2.250 л. Отъ това сравнение се вижда, г. г. народни представители, че само първоначалниятъ учителъ е добилъ почти мирновременната си заплата, когато другитѣ сѣ стигнали едва 60%.

Докладчикъ И. Лѣкарски (д. ср): Не е вѣрна тази констатация.

Т. Ерменковъ (д. ср): Вѣрна е. Вие може да твърдите, каквото искате, но това е голата истина. Вземете мирновременнитѣ ведомости и ще се увѣрите, че това е така. Може да бѣде горчива, но тази е истината.

С. Савовъ (д. ср): Той има куража да го каже.

П. Анастасовъ (с. д): Вашето пресмѣтане не е вѣрно, защото единъ редовенъ първоначаленъ учителъ получаваше 103.15 л.; умножено на 27 пѣти прави 2.781 л., а сега единъ редовенъ първоначаленъ учителъ получава 1.800 л. месечно.

Т. Ерменковъ (д. ср): Следъ колко годишно служене?

П. Анастасовъ (с. д): Въ началото. По-рано учителътъ получаваше около 3.50 л. дневно, 3.50 л. се равняватъ на 18 гроша, а за единъ грошъ се купуваха 8 яйца, 18 по 8

яйца, смътнете на колко се равняват. Днесъ съ 3.50 л. може да се купи едва едно яйце!

Т. Ерменковъ (д. сг): Ами да сравнимъ ли труда на нашия учителъ и възнаграждението, което той получава, съ труда и възнаграждението на нашия железничаръ? На васъ всички ви е известно, че нашиятъ народенъ учителъ работи 8 месеца презъ годината и то при 6 часовъ дневенъ трудъ. Ами какво да кажемъ за нашия железничаръ, напр., единъ машинистъ или единъ огнярь, въ ржцетъ на които е повърненъ живота на хиляди хора? При онзи ношенъ трудъ, който тѣ полагатъ презъ цялата година, получаватъ една заплата отъ 2.500 до 3.100 л. месечно. Нека бждемъ справедливи, г. г. народни представители, и не злоупотребяваме отъ тази трибуна за свои партийни и егистични цели. Мисля, че това, което дава държавата въ тия тежки времена, е достатъчно като заплата, обаче бързамъ да заявя, че не съмъ съгласенъ да замръзне заплатата на основния учителъ на това ниво, но това, което ще се дава въ повече отъ заплатата му, да му се дава за извънучилищната негова дейностъ. А поле за такава дейностъ въ този моментъ има доста голѣмо. Днесъ, когато нашето Министерство на земледѣлното употребява такива тольми усилия, за да модернизира нашето земледѣлско стопанство, смѣтамъ, че учителътъ може да изиграе своята роля. Той трѣбва да бжде и учителъ на старитѣ. Той трѣбва да продължава своето въздействие върху възпитанието както на младитѣ, така и на старитѣ вън отъ училището. Защото не можемъ да искаме ние възпитание на нашата младежъ въжщи, докато тѣхнитѣ родители сами се нуждаятъ отъ възпитание. Азъ ще ви разправа една случка, станала съ мене презъ 1916 г., презъ време на войната. По една случайностъ полкътъ, къмъ който се числѣхъ азъ, бѣше поставенъ за гарнизонъ въ гр. Пожаревацъ, центъръ на сръбима. И тамъ насъ, учителитѣ, ни отделиха и ни накараха да бждемъ учители на сърбитѣ, да ги правимъ българи. На мене се падна да ръководя 3 отдѣление. Въ това отдѣление идваше едно момиче, Душанка Милорадова. Заедно съ нея идваше въ училището и едно малко хлапче на 5 години, на име Милорадъ. Обрадовичъ. Следъ като бѣше идвало нѣколко дена въ училището, то пожела да си купи плоча и калемъ и искаше и него да науча да пише по български. Когато това момченце донесе своята плоча и калема, накара ме да напиша неговото име. Азъ написахъ „Милорадъ Обрадовъ“. То ме попита: „Ща сте Ви написали. Прочетохъ му. То каза: „То не мора да бжде“. Казахъ му: „Какъ да не може да бжде?“ То отговори: „Мора да бжде само Обрадовичъ“. Казвамъ му: „Обрадовичъ, е по сръбски, а на български се казва „Обрадовъ“. То отговори: „Морамъ да бацамъ плоча на поду“ — взема плочата и калема, хвърли ги на пода, взе си шапката и си отиде, като ме остави да се чудя, какъ да овърша лекцията си предъ останалитѣ ученици. Това въ България, г. г. народни представители, азъ смѣтамъ, че не 5 годишно дете, а мнозина мустакати, като насъ, не сж въ състояние да го направятъ.

Ами да говоря ли за ролята на учителя въ кооперациитѣ, въ така нареченитѣ народни университети, където той има широко поле за работа? За тия нѣща, които азъ споменавамъ, г. г. народни представители, учителътъ има достатъчно свободно време и за тая именно негова извънучилищна дейностъ трѣбва да му се плаща за поощрение.

Но отъ тука заявявамъ, че на учителя е необходимо време и за да задоволи нуждата си отъ духовна храна. И за тази целъ е необходимо да ходи въ града по театри и даже по партийни събрания.

Г. г. народни представители! Напълно съмъ съгласенъ, че презъ свободнитѣ дни той трѣбва да отива да задоволява своитѣ духовни нужди. Но вие ще се съгласите, че сега съ тѣзи нужди се злоупотребява. Голѣма частъ отъ учителството почти всѣки празниченъ день, понеже учителитѣ пжтуютъ съ 75% намаление по българскитѣ държавни железници, ходятъ въ градоветѣ и не малко сж случаетѣ, когато се връщатъ въ село презъ работнитѣ дни. Смѣтамъ, че контролата въ това отношение не е достатъчна, да не кажа никаква. Това се дължи донѣкъде на обстоятелството, че главнитѣ учители сж избираеми. Да не говоря за инспекторитѣ — тоя контроленъ институтъ при Министерството на народното просвѣщение, който споредъ моето разбиране е съвсемъ недостатъченъ, а ако бихъ могълъ така да се изразя, една частъ отъ него е съвсемъ некадрна, защото мнозина отъ тия училищни

инспектори, особено помощникъ училищнитѣ инспектори, сж хора съ напреднала възраст и не имъ се работи така, както сж работили въ миналото. Азъ знамъ хора, които сж се вече изтрили отъ дългогодишната своя служба. Знамъ единъ случай. Помощникъ училищенъ инспекторъ е ималъ жена учителка. Жена му е била въ интимни отношения съ подведомственитѣ негови учители. Ставатъ скандали. Въ резултатъ учителката я уволняватъ, а инспекторътъ продължава да стои на сжщото мѣсто! Питамъ се азъ: съ какъвъ авторитетъ се ползува този инспекторъ при подведомственитѣ свои учители?

Другъ случай: учителъ посѣга на своя ученичка. Установява се това. И какво мислите правятъ съ него? Глобяватъ го съ 1/4 отъ заплатата и Министерството на просвѣтата потвърждава тази присѣда, защото училищното настоятелство пропуснало, г. г. народни представители, законния срокъ отъ шесть месеца, да държи своето постановление. Той продължава да стои въ сжщото село, на сжщото мѣсто.

Колкото се отнася до другия въпросъ, който се повдига отъ тука, за нуждата на учителя отъ политически събрания, азъ съмъ на по-друго мнение, г-да. Смѣтамъ, че партийното верую на учителя трѣбва да бжде запазено въ една абсолютна тайна, защото учителътъ, комуто е повѣрена въ ржцетъ крѣхката наша младежъ, трѣбва да свещенодействува, когато влиза при тия крѣхки души и нѣма моралното право да трови тия души още отъ крѣхката имъ възраст съ своята партийна отрова.

П. Стояновъ (д. сг): Подобни единични случаи има навредъ. Тѣ сж паталогически случаи — нѣщо ненормално — не бива да ни занимаватъ съ тѣхъ въ туй време. Азъ Ви моля най-настоятелно: Прценете добре, което говорите.

Т. Ерменковъ (д. сг): Г. Стояновъ! Когато ще дойдете на туй мѣсто (Сочи трибуната) ще кажете така, както разбирате въпроса.

П. Стояновъ (д. сг): Шомъ не приемашъ бележка, добре.

Т. Ерменковъ (д. сг): Не приемамъ — заявявамъ Ви това. — А ние имаме примѣра отъ недалечното минало. Азъ знамъ случаи, следъ печалнитѣ септемврийски дни въ 1923 г., когато децата отъ едно училище играеха на блокари и комунисти, като децата отъ отдѣлението на учителя комунистъ се правѣха на комунисти, а децата отъ отдѣлението на блокаря учителъ — бѣха блокаритѣ.

Смѣтамъ, г. г. народни представители, че въ никой случай не бива въроизповѣданието на учителя да бжде замѣнено съ неговото партийно върую. А въ много случаи въ настояще време е така. Какъ можемъ ние да клеймимъ единъ училищенъ инспекторъ, който далъ нареждане да се водятъ децата въ черква? Нима можемъ да направимъ по-голѣма пакостъ за нашия народъ отъ тая, да го обезвъримъ? Та нима има на земята народъ безъ религия?

Другъ единъ въпросъ се повдигна отъ тука: това е въпросътъ за стабилизацията на учителя. Говори се, че въ този моментъ нѣма стабилизация на учителя. Та нима това е така? Нима върватъ това тѣзи, които го приказватъ? Азъ именно по този въпросъ съмъ на малко по-друго мнение. Смѣтамъ, г. г. народни представители, че стабилизацията я има и то повече, отколкото е потрѣбна. Мисля, че голѣмата разпуснатостъ и занемареностъ на учителя въ настояще време се дължи именно на това негово закрепостяване. При сегашното положение на закона за народната просвѣта, учителътъ има грижата само да може да намѣри петъ души полуграмотни селяни училищни настоятели да му подпишатъ едно постановление за назначение и повече той не се грижи нито за опрѣсняяването на своитѣ знания, нито за нѣкакви нови въѣния въ педагогиката. Ако този законъ — това закрепостяване на учителитѣ — навремето си е билъ необходимъ, защото нѣмахме достатъчно подготвенъ персоналъ и е изигралъ за времето си своята роля, азъ мисля, че въ настоящия моментъ той е вреденъ за правилното развитие на нашето учебно дѣло. И мисля, че ако се измѣни законътъ въ смисълъ, че постановленията на училищнитѣ настоятелства важатъ за три или петъ години и следъ изтичането на този срокъ се допусне за сжщото мѣсто конкурсъ, ако се яви другъ кандидатъ, а това сигуренъ съмъ ще стане, или пъкъ се провърватъ зна-

нията, похватитъ и методитъ на учителитъ при всѣка ревизия отъ училищнитъ инспектори и съобразно поставенитъ бележки имъ се даватъ мѣста, азъ съмъ увѣренъ, г. г. народни представители, че съревнованието между учителитъ, както въ така и извънъ училището ще бѣде на лице. А ние сме длъжни да направимъ това. Ако въ насъ нѣма този куражъ, бѣдете сигурни, че първитъ, които ще дойдатъ следъ насъ, ще го направятъ. А че липсва въ насъ куражъ, не се съмнявамъ. Ние тукъ преди две години гласувахме единъ законъ за прослужилитъ години учителки, да се уволнятъ, за да се даде възможност на хилядитъ млади сили, които стоятъ и сѣ готови да се влѣятъ като прѣсна струя въ доста остарѣлитъ редове на нашето учителство. Обаче този законъ остана почти мъртва буква.

Тукъ съмъ длъженъ да направя една друга констатация: феминизирането на нашето учителство. Причината и за това нѣщо азъ намирамъ въ нашето висше ръководство. Случай съмъ ималъ, г. г. народни представители, когато за едно вакантно учителско мѣсто се яви редовенъ прогимназиаленъ учителъ и вмѣсто той да бѣде назначенъ на това мѣсто, за когото е ходатайствувала и окръжната училищна инспекция, той не бива назначенъ, а вмѣсто него се назначава жена, нередовна прогимназиална учителка.

Колкото се отнася до въпроса за срѣднитъ и висши учебни заведения, нѣма да говоря. Азъ ще кажа само, че не е далечъ денътъ, когато ще дойдемъ до положението; че ще стана и азъ царъ и ти царъ, но нѣма кой да бѣде пѣкъ говедаръ. Това е една народна мъдростъ. А въ това отношение не виждамъ въ новия бюджетпроектъ да се прави нѣщо.

Другъ единъ въпросъ, който не виждамъ да се повдига съ внесенния бюджетпроектъ и който непосредствено е свързанъ съ здравето на нашата младежъ, това е въпросътъ за постройка на училищни сгради въ нашитъ села, а особено въ покрайграничните мѣста. Ако отидете и се възкачите на Западна Стара-планина и хвърлите погледъ къмъ нашата съседка Сърбия, вие ще видите какъ въ всѣко едно село импонира на жилищнитъ сгради по една хубава училищна сграда. А въ настоящия бюджетпроектъ азъ не виждамъ никаква грижа въ това отношение. А виждамъ въ §§ 101 и 102 вписана сумата 9.700.000 помошъ на Народния театръ. Г. г. народни представители! Азъ ви заявявамъ, че нѣма да вдигна рѣка за тази сума.

Н. Търкалановъ (д. сг): Тя е опредѣлена съ специаленъ законъ.

Т. Ерменковъ (д. сг): За този Народенъ театръ ние хвърлихме стотици милиона лева и сега го субсидираме съ нови десетки! Въ този театръ има служачи надъ

400 души. Азъ бихъ желалъ да ми каже г. министърътъ: въ една Виена, въ една Будапеща, които сѣ 5—6 пѣти по-голъми отъ нашата столица, колко души персоналъ броятъ тѣхнитъ народни театри?

Азъ съмъ тамъ, г. г. народни представители, че ако тази сума бѣде намалена до 2.000.000 л., а останалитъ 8.000.000 л. бѣдатъ внесени въ фонда за кооперативенъ строежъ на училища за беднитъ крайгранични мѣста, ще може да се изтегли отъ фонда 4 пѣти по-голъма сума, съ която за една година ние ще имаме 35—40 нови училищни сгради. И по такъвъ начинъ въ едно непродължително време, ведно съ текушитъ постройки, ние ще имаме украсени почти всички населени пунктове съ хубави и хигиенични училищни сгради. А само по себе си следва, че хубавитъ сгради сами служатъ като срѣдство за привличане на по-добри учителски сили въ тѣхъ.

Другъ единъ, последенъ въпросъ, който повдигамъ тукъ, е въпросътъ за учителскитъ конференции като срѣдство за опрѣсмяване на знанията на учителитъ и като срѣдство за провеждане на политиката на Министерството на народното просвѣщение. Тѣзи конференции сѣ една необходимостъ, и тѣ трѣбва да бѣдатъ субсидирани както за ръководния персоналъ, така сѣщо и самитъ участвуващи. За тази целъ не ще бѣдатъ необходими голѣми срѣдства, и тѣ могатъ лесно да бѣдатъ намѣрени.

Колкото се отнася до партийния колоритъ на тѣзи учителски конференции, който е доказанъ въ недалечното минало и въ настоящето, азъ съмъ на мнение, че той трѣбва да бѣде абсолютно премахнатъ.

Н. Търкалановъ (д. сг): Въпросътъ за учителскитъ конференции е разрешенъ, за да не се допускатъ никакви други външни лица да участвуватъ въ конференциитъ, освенъ учители. Следователно, възможността на Негенцовъ и други да участвуватъ въ тия конференции е отнета съ окръжно.

Т. Ерменковъ (д. сг): Въ заключение, г. г. народни представители, заявявамъ, че въ нашата просвѣтна политика липсва ясно опредѣленъ планъ, има полумѣрки, има лицеприятие и липсва куражътъ да турнемъ прѣста си въ раната, за да бѣде излѣкувана тя по-рационално.

Председателствуващъ В. Димчевъ: Понеже часътъ е осемъ, предлагамъ да вдигнемъ заседанието за утре въ 3 часа следъ пладне съ сѣщия дневенъ редъ.

Който приемятъ това предложение, моля, да вдигнатъ рѣка. Болшинство, Събранието приема.

Вдигамъ заседанието.

(Вдигнато въ 20 ч. и 5 м.)

Подпрежседатели: { **А. ХРИСТОВЪ**
 В. ДИМЧЕВЪ

Секретарь: **Г. ПАВЛОВЪ**

Началникъ на Стенографското отдѣление: **Д. АНТОНОВЪ**

С Ъ Д Ъ Р Ж А Н И Е:

	Стр.	Стр.	
Отпуски, разрешени на народните представители: Григоръ Василевъ, Величко Кознички, Кръстю Пастуховъ, Цено Табаковъ, Александъръ Хи- гриловъ, Александъръ Радоловъ, Калоянъ Ма- ноловъ, Борисъ Наковъ Божковъ, Стефанъ Стефановъ и Малинъ Паневъ	1511	Писмо отъ земеделската парламентарна група Враб- ча I, съ което съобщава, че групата е изклю- чила отъ своята срѣда сѣменъ народните пред- ставители Георги Драгневъ и Димитъръ Гичевъ, още и народните представители: Никола Алек- сиевъ, Никола Стамболиевъ, Тончо Мечкарски, Рангелъ Барбанакъ и Константинъ Муравиевъ (Съобщение)	1531
Бюджетопроектъ за разходите презъ 1929/1930 финан- сова година по Министерството на народното просвѣщение. (Продължение разискванията) . . .	1511	Дневенъ редъ за следващото заседание	1532